

Wahid Yasmina

Varhaiskasvatuksen vaikutus lapsen persoonallisuuden kehitykseen

Kandidaatin tutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Varhaiskasvatus
2020

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Varhaiskasvatuksen vaikutus lapsen persoonallisuuden kehitykseen (Yasmina Wahid)

Kandidaatin tutkielma, 39 sivua, 0 liitesivua

Huhtikuu 2020

Kandidaatin tutkielmani aiheena on varhaiskasvatuksen vaikutus lapsen persoonallisuuden kehitykseen. Tutkimuskysymykseni ovat 1) Mitkä tekijät vaikuttavat lapsen persoonallisuuteen ja sen kehitykseen varhaiskasvatuksessa? 2) Miten lapsen persoonallisuuden kehitystä voidaan tukea varhaiskasvatuksessa? Tavoitteeni on näihin kysymyksiin vastaamalla tuoda aihe varhaiskasvatuksen ammattilaisille tietoiseksi ja sitä kautta parantaa lapsen kehityksen tukemismahdollisuuksia varhaiskasvatuksen kentällä.

Tutkielmani kontekstina on varhaiskasvatus, jonka määrittelen heti aluksi. Koska tutkielmani keskiössä on persoonallisuuspsykologian alaan kuuluva persoonallisuuden kehitys, perehdyn tutkielmassani mahdollisimman laajasti sen määrittelyyn. Avaan persoonallisuuden ja siihen kuuluvan temperamentin teoriaa, jotta tutkielmani viitekehys avautuu myös lukijalle. Vaikka tarkastelukohteenani on erityisesti varhaiskasvatuksen vaikutukset, olen huomioinut myös perinnöllisyyden osuuden persoonallisuuden kehityksessä. Koen, ettei sitä voi jättää täysin käsittelemättä sen ollessa noin 50 % (Metsäpelto & Rantanen, 2009, s.64).

Tutkimukseni tulosten osa-alueet rajautuvat peilaamalla lähdemateriaalia varhaiskasvatuksen velvoittaviin asiakirjoihin (esim. Opetushallitus, 2018). Lapsen persoonallisuuteen vaikuttavien tekijöiden tarkasteltavina osa-alueina ovat varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri ja kasvatusympäristö, sekä erilaiset vaikuttamisen keinot. Persoonallisuuden kehityksen tukemisen osa-alueina nostan esiin temperamentin huomioimisen, henkilöstön ja lapsen välisen vuorovaikutuksen, havainnoinnin, positiivisen pedagogiikan sekä luontevahvuudet.

Avainsanat: kehitys, persoonallisuus, temperamentti, tukeminen, vaikuttaminen, varhaiskasvatus

Sisältö

1	Johdanto	4
2	Tutkimuksen toteutus.....	6
2.1	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset	6
2.2	Tutkimusmenetelmä	7
3	Varhaiskasvatus.....	9
4	Persoonallisuus	11
4.1	Temperamentti	13
4.2	Persoonallisuuden kehitys	15
4.3	Persoonallisuuden erottaminen muista ominaisuuksista ja toiminnasta.....	17
5	Lapsen persoonallisuuteen ja sen kehitykseen vaikuttavat tekijät varhaiskasvatuksessa.....	18
5.1	Perhe ja perimä	18
5.2	Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri ja kasvatusympäristö	19
5.3	Vaikuttamisen keinoja	21
6	Persoonallisuuden kehityksen tukeminen varhaiskasvatuksessa.....	23
6.1	Temperamentin huomioiminen varhaiskasvatuksessa	23
6.2	Varhaiskasvatuksen henkilöstön ja lapsen välinen vuorovaikutus	25
6.3	Havainnointi	27
6.4	Positiivinen pedagogiikka ja luontevahvuudet	28
7	Yhteenveto	30
8	Pohdinta.....	33
	Lähteet	36

1 Johdanto

Lapsuus ei ole vain välivaihe, vaan arvokas ajanjakso itsessään (Ahonen, 2018, s.20). Kehitysmuutokset ovat laajimpia heti lapsen ensimmäisten elinvuosien aikana ja oppiminen erityisen suurta alle 3-vuotiaalla (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Lyytinen, Pulkkinen & Ruoppila, 2014). Näin ollen voidaan ajatella, että myös persoonallisuuden muotoutuminen on tiivistä heti varhaislapsuudesta asti. Pieni lapsi viettää usein paljon aikaa varhaiskasvatuksessa, joten minua kiinnostaa, miten varhaiskasvatus vaikuttaa lapsen persoonallisuuden kehitykseen. Perehdyn kandidaatin tutkimuksessa siihen, mitkä tekijät vaikuttavat lapsen persoonallisuuden kehitykseen varhaiskasvatuksessa, ja millaista vaikuttamista persoonallisuuteen mahdollisesti esiintyy. Haluan myös selvittää, miten persoonallisuuden kehitystä voidaan tukea varhaiskasvatuksen arjessa. Lapsen kodin ulkopuolisten kontekstien vaikutusta persoonallisuuteen on tutkittu melko vähän, mutta vaikutuksia persoonallisuuden kehitykseen on silti löydetty (Mroczek & Little, 2014, s.225). Uusitalo-Malmivaaran ja Vuorelan (2017, s.19) mukaan koulun osuutta luonteen muokkaamisessa on pohdittu yhtä kauan, kuin kouluja on ollut olemassa. Heidän mukaansa myös päiväkodilla on velvollisuus ja mahdollisuus kasvattaa lasten luonnetta ja luonteenvahvuuksia (Uusitalo-Malmivaara & Vuorela, 2017, s.19). Näihin luonteenvahvuuksiin palaan tutkimuksessani myöhemmin.

Koska kasvatuksella on osansa persoonallisuuden kehitykseen, kuten koko lapsen kehitykseen muutenkin, kiinnostuin siitä, millainen merkitys juuri varhaiskasvatuksella siihen on. Varhaiskasvatussuunnitelmassa (2018, s. 28) mainitaan, että ”varhaiskasvatuksessa kaikkien työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista”. Koivunen (2009, s.19) kertoo lisäksi, että ”kasvatus auttaa lasta kehittymään suotuisaan suuntaan”. Tutkielmani kannalta on merkittävää, millaiset työtavat varhaiskasvatuksessa tukevat lapsen kehitystä persoonallisuuden osalta ja mikä on se suotuisa suunta, johon kasvatuksella ohjataan.

Metsäpelto ja Rantanen (2009, s.64) nostavat esiin, että persoonallisuuden piirteiden perinnöllisyyden osuus on noin 50 %, mutta perimä ei poista ympäristön vaikutusta persoonallisuuden kehitykseen. Käyttäytymistaipumus vaikuttaa ympäristön reagointiin yksilöä kohtaan, sekä myös yksilön omaan käsitykseen itsestä (Metsäpelto & Rantanen, 2009, s.66). Kronqvistin (2017, s. 8) mukaan kasvatus toimii elämänkulun myönteisenä edesauttajana silloin, kun se tukee lapsen kehitystä, varsinkin temperamenttia ja itsesäätelykykyä. Hänen mukaansa varhais-

lapsuuden kasvuympäristön ja persoonallisuuden piirteiden yhdenmukaisuus vaikuttaa aikuisuudessa toimijuuteen. Hän myös huomauttaa, ettei lapsi kasva irrallisena kasvatusympäristönsä piirteistä, joihin lukeutuu myös kyky huomioida lapsen ainutlaatuisuutta ja persoonallisuutta (Kronqvist, 2017, s.14).

Kiinnostukseni aiheeseen on herännyt sekä persoonallisuuspsykologian kurssilla, että varhaiskasvatuksen opintoihin kuuluvien päiväkotiharjoittelujen kautta. Oma huomioni harjoitteluista on, että erilaisten persoonallisuuksien huomioiminen on hyvin vaihtelevaa. Tietynlaisiin temperamentti- ja persoonallisuudenpiirteisiin voi olla negatiivisia asenteita ja lasten toivottaisiin käyttäytyvän tietyllä tavalla, mikä on kuitenkin ominaista vain sellaisille lapsille, joilla on siihen taipumusta persoonallisuutensa puolesta. Erilaisiin persoonallisuudenpiirteisiin vaikutetaan varhaiskasvatuksessa kokemukseni mukaan eri tavoilla, esimerkiksi aktiivista lasta voidaan ohjata rauhoittumaan ja päinvastoin vetäytymäpää lasta rohkaistumaan mukaan toimintaan. Joidenkin ominaisuuksien, kuten ulospäinsuuntautuneisuuden ja sosiaalisuuden, ihailu näkyy myös mediassa. Esimerkiksi Tolvanen (2018) on nostanut Ylen artikkelissa esiin tutkimuksen, jossa on todistettu työelämänkin suosivan sosiaalisia ihmisiä. Tämä herättää kysymyksiä siitä, tarvitseeko lapsia silti välttämättä painostaa toimimaan toivotulla tavalla. On tietenkin ymmärrettävää, että jollain tavalla kasvatuksella on suotavaakin vaikuttaa esimerkiksi temperamentin ilmenemiseen. Keltikangas-Järvinen ja Mullola (2014, s.162) ovat sitä mieltä, että yhteiskunnan sanelemaa arvomaailmaa ei tarvitse lähteä noudattamaan ja arvottamaan persoonallisuudenpiirteitä sen mukaan.

Persoonallisuuden kehityksen tukeminen ei ole kovin näkyvä osa varhaiskasvatusta. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) ei mainita persoonallisuuden kehityksestä, eikä siis sen huomioimisesta tai tukemisestakaan. Sen sijaan lapsen kehityksen tukeminen kokonaisuudessaan on nostettu esiin useasti (esim. Opetushallitus, 2018, s.14). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) puhutaan kuitenkin lapsen identiteetistä. Yksilöllisen identiteetin muotoutumisen tietoinen ohjaaminen on nostettu kasvatuksen sivistystehtäväksi (Opetushallitus, 2018, s.23).

2 Tutkimuksen toteutus

Peilaan tutkielmani aihealuetta muun muassa varhaiskasvatuksen velvoittaviin asiakirjoihin, eli varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin (2018), varhaiskasvatustakiin (2018) sekä esiopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin (2014). Käytän kirjoittaessani jatkossa varhaiskasvatussuunnitelman perusteista (2018) yleisesti käytössä olevaa termiä vasu, jolla tarkoitan nimenomaan valtakunnallista varhaiskasvatussuunnitelman perusteita, en paikallista – tai lapsen yksilöllistä vasua, joihin palaan myöhemmin tutkielmassani. Lisäksi käytän soveltuvien osien myös muita opetushallituksen julkaisuja (esim. Karila, Lipponen & Pyhäntö, 2013). Lähestyn tutkielman aihetta varhaiskasvatuksen lisäksi persoonallisuuspsykologian näkökulmasta, jota kautta saan enemmän tietoa persoonallisuudesta ja temperamentista. Varsinkin Liisa Keltikangas-Järvisen tuotanto on vahvasti pinnalla suomalaisessa temperamentista kertovasta kirjallisuudessa. Tehdessäni tutkielmaa etsin mahdollisimman monia näkökulmia aiheeseen, jolloin objektiivisena pysyminen on tärkeää.

En löytänyt aikaisempaa tutkimusta nimenomaan varhaiskasvatuksen vaikutuksista persoonallisuuden kehitykseen. Eri persoonallisuuden ja lapsen kehityksen osa-alueista, sekä persoonallisuuden kehityksen tukemisesta löytyi muutamia tutkimuksia (esim. Pudas, 2014). Osaltaan tämä antaa tutkielmalleni hyvin tilaa, mutta toisaalta myös haastaa. Jotta saan vastauksia tutkimuskysymyksiini, tulee minun yhdistellä paljon eri lähteistä saatavaa tietoa. Tästä kerron tarkemmin seuraavassa kappaleessa.

2.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Oman kokemukseni mukaan varhaiskasvatuksessa lapsen persoonallisuuden huomioiminen voi olla hyvinkin vaihtelevaa. Ennakko-oletukseni on, että varhaiskasvatuksessa voi olla monia tekijöitä, jotka vaikuttavat persoonallisuuden huomiointiin ja sen kehitykseen. Tavoitteeni on selvittää, mitä nämä tekijät ovat ja miten kehitystä voidaan tukea. Lisäksi tavoitteena on nostaa nämä asiat tietoisiksi, ja herättää pohdintaa tulevissa varhaiskasvatuksen työntekijöissä. Sitä kautta tarkoitus on lisätä varhaiskasvatuksessa työskentelevien ihmisten tietoa lapsen persoonallisuuden muodostumisesta ja myös ymmärrystä lapsen toimintaan vaikuttavista tekijöistä. Varhaiskasvatuksen toiminnassa tulee aina olla pedagoginen pohja, jonka takia on hyvä pysäh-

tyä miettimään toimintaa erilaisista näkökulmista. Uskon, että lapsen persoonallisuuteen tutustuminen ja sen tukeminen vaikuttavat myönteisesti koko varhaiskasvatuksen arkeen. Persoonallisuuteen vaikuttavien ja kehityksen tukemista edesauttavien tekijöiden huomioiminen on varmasti jokaiselle lasten kanssa työskentelevälle hyödyllistä.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1.Mitkä tekijät vaikuttavat lapsen persoonallisuuteen ja sen kehitykseen varhaiskasvatuksessa?

2.Miten lapsen persoonallisuuden kehitystä voidaan tukea varhaiskasvatuksessa?

2.2 Tutkimusmenetelmä

Kandidaatin tutkielmani lukeutuu laadullisen tutkimuksen alle. Samaistun Kiviniemen (2018, s.62) määritelmään siitä, että laadullinen tutkimus voidaan nähdä prosessina, sillä näkökulmat ja tulkinnot kehittyvät prosessin edetessä ja tutkimustehtävän muotoutuminen etenee vähitellen. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan tavoitteena on saada lisää tietoa ihmisen toiminnasta tietyssä ympäristössä (Kiviniemi, 2018, s.62), joka sopii tutkielmani aiheeseen erinomaisesti. Laadullisessa tutkimuksessa puolueettomuuteen voi vaikuttaa tutkijan oma tausta, jonka läpi asiaa tarkastelee (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s.118). Omalla kohdallani tietysti tulee ottaa huomioon, että tarkastelen aiheitani tulevana varhaiskasvatuksen opettajana, mikä voi vaikuttaa tulkitoihini.

Tutkielmani tulen toteuttamaan kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Salmisen (2011, s. 3) esiin nostamista kirjallisuuskatsauksen tavoitteista olemassa olevan teorian kehittäminen, asiakokonaisuudesta kokonaiskuvan rakentaminen sekä ongelman tunnistaminen sopivat kandidaatin työhöni. Kirjallisuuskatsauksen tavoitteet tukevat tutkimuskysymyksiäni sekä omia tavoitteitani tutkimukselle. Salmisen mukaan kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa tutkittava ilmiö on laaja-alaisesti kuvailtavissa, siinä käytettävät aineistot ovat laajoja ja tutkimuskysymykset voivat olla väljempiä. Nämä soveltuvat hyvin omiin suunnitelmiini tutkimuksen toteutuksesta. Salmisen mukaan kuvaileva kirjallisuuskatsaus jakautuu vielä kahteen osaan, narratiiviseen ja integroivaan. Näistä kahdesta omaksi tutkimusmenetelmäksi valikoitui integroiva kirjallisuuskatsaus. Tämä on hyvä vaihtoehto kuvatessa tutkittavaa aihetta monipuolisesti (Salminen, 2011,

s. 6–8). Tämä on erityisen toimiva kohdallani siksi, ettei aiheestani ole kokonaiskuvaa antavaa aiempaa tutkimusta.

3 Varhaiskasvatus

Kandidaatin työssäni kontekstina on varhaiskasvatus, joten on tärkeää tietää, mitä tarkoitan siitä puhuessani. Vasun (2018) mukaan varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jonka tehtävänä on muun muassa lasten kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistäminen. Varhaiskasvatus on yhteistyötä huoltajien kanssa ja tarkoitus on tukea vanhempia heidän kasvatustyössään (Opetushallitus, 2018). Vasussa (2018) mainitaan, että varhaiskasvatusta voidaan toteuttaa niin päiväkodissa, perhepäivähoidossa kuin avoimessa varhaiskasvatustoiminnassakin. Tutkielmassani keskeisellä sijalla on päiväkodissa toteutettava varhaiskasvatus, joka on vasun mukaan yleisin varhaiskasvatuksen muoto.

Vasu (2018) painottaa, että varhaiskasvatuksessa keskeistä on pedagogiikka. Pedagogiikka on opetushallituksen mukaan suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa, jonka tavoitteena on lasten hyvinvointi ja oppiminen. Pedagogiikan perusteena nähdään varhaiskasvatuksen arvope- rusta, käsitys lapsesta, lapsuudesta ja oppimisesta (Opetushallitus, 2018, s.22). Osaava henkilö on tärkeässä asemassa varhaiskasvatuksessa (Leskisenoja, 2019, s.22). Varhaiskasvatuk- sen opettajilla, sekä erityisopettajilla on pedagoginen vastuu varhaiskasvatuksessa (Opetushal- litus, 2018). Muiden työntekijöiden tulee myös olla huolehtimassa pedagogiikan toteutumisesta (Leskisenoja, 2019, s.22). Elämä on jatkuvaa oppimista ja kasvua ja pedagogiikan korostus tukee varhaiskasvatusta tässä tehtävässä (Ahonen, 2017, s.20). Varhaiskasvatuksessa toimintaa on suunnittelemassa ja toteuttamassa opettajan lisäksi sosionomeja, lastenhoitajia ja muuta hen- kilöstöä. Kandidaatin työssäni tulen käyttämään termiä varhaiskasvatuksen henkilöstö, joka kattaa erottelematta eri ammattinimikkeellä työskentelevät henkilöt. Varhaiskasvatussuunnitel- man perusteiden velvoitteet koskevat jokaista lasten kanssa työskentelevää ammattilaista (Les- kisenoja, 2019, s.21).

Varhaiskasvatustoimintaa ohjaavat varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, sekä varhaiskasva- tuslaki (Opetushallitus, 2018). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet sisältää määräyksiä var- haiskasvatustoiminnan sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöistä (Varhaiskasvatus- laki, 2018, 21§). Varhaiskasvatuslakiin (2018, 22§) on kirjattu, että lisäksi on myös paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat, jotka laativat kunta, kuntayhtymä ja yksityinen palveluntuottaja. Varhaiskasvatuslain mukaan paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma pohjautuu valtakunnalli- seen vasuun, mutta sisältää muun muassa erinäisiä pedagogisia painotuksia. Jokaiselle lapselle on myös oma henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma, johon kirjataan tavoitteet varhais- kasvatuksen toteuttamiseen lapsen kohdalla (Varhaiskasvatuslaki, 2018, 23§).

Vasuun (2018) on linjattu varhaiskasvatukselle arvoja, jotka tukevat YK:n Lapsen oikeuksien sopimusta, varhaiskasvatustilaa ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevaa yleissopimusta. Näitä arvoja ovat lapsuuden itseisarvo, ihmisenä kasvaminen, lapsen oikeudet, yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus, perheiden monimuotoisuus ja terveellinen ja kestävä elämäntapa (Opetushallitus, 2018, s.20–21). Ahonen (2017, s.21) kertoo, että arvoilla on ihmisen toimintaan paljon merkitystä ja ne ohjaavat esimerkiksi sitä, kuinka lasten välisiin konfliktitilanteisiin ja tunteisiin reagoidaan. Hän käyttää esimerkkinä sitä, kuinka kiukun osoittamisen hyväksymiseen vaikuttaa kulttuuriset arvot ja oma kokemus lapsuudesta. Tämän perusteella väitän, että nämä samat kulttuuriset ja yhteiskunnalliset arvot heijastuvat myös siihen, millaisia temperamentti- ja persoonallisuuden piirteitä pidetään suotavina ja millaisia halutaan ohjata ilmaisemaan toisella tavalla. Vaikka arvojen taustalla on kulttuurisia arvoja ja omia kokemuksia, Ahonen (2017, s.21) kuitenkin huomauttaa, että loppujen lopuksi jokainen vastaa omista arvoistaan ja siitä, kuinka niitä heijastaa muiden elämään. Varhaiskasvatuksessa tämä on tärkeää, sillä lapset peilaavat toimintaa aikuisilta (Ahonen, 2017, s.21). Varhaiskasvatuksen henkilöstön tulee siis miettiä omia arvojaan, sillä ne vaikuttavat omaan toimintaan.

4 Persoonallisuus

Arkikielessä persoonallisuudesta käytetään usein sanaa luonne, jolla kuvataan sitä, millainen yksilö ihminen on. Tässä tutkielmassa lähdin määrittelemään persoonallisuuden käsitettä persoonallisuuspsykologian näkökulmasta. Persoonallisuudella kuvataan ihmisen persoonaa (Martin & Bickhard, 2013, s. 1). Persoonallisuuden käsitettä on lähestytty useista eri lähestymistavoista, joten myös sen määritelmä on ollut moninaista. McAdams ja Adler (2014, s.469) kertovat persoonallisuuden määritelmiä olevan vähintään 100. He mainitsevat persoonallisuuden klassikkokirjailijaksi Allportin, joka hänkin on kirjoittanut 50 erilaista määritelmää persoonallisuudelle (McAdams & Adler, 2014, s.469). Persoonallisuudella kuitenkin käsitetään yleensä sekä yksityiset kognitiot ja emootiot, että yksilön suhteellisen pysyvä ja ominainen käyttäytymisen (Metsäpelto & Feldt, 2009, s. 13). Esimerkiksi Martin ja Bickhard (2013, s.1) kertovat persoonallisuuteen kuuluvan ihmisen taipumuksellisten toimintatapojen sekä temperamentin. Uusitalo-Malmivaara ja Vuorela (2017, s.19) taas jakavat persoonallisuuden kahteen osaan, luonteeseen ja temperamenttiin. McAdams ja Adler (2014, s.471) nostavat esiin persoonallisuuden jakamisen taipumuksellisiin piirteisiin, tyypillisiin sopeutumistapoihin ja tarinamuotoiseen identiteettiin, joka ikään kuin kokoa kaksi edellistä. Metsäpelto ja Feldt (2009, s.17) nimittävät tätä McAdamsin persoonallisuusmalliksi. Mallin mukaan taipumuksellisiin piirteisiin kuuluvat sellaiset ominaisuudet, jotka eivät riipu ajasta, tilanteesta tai roolista ja jotka ovat suhteellisen pysyviä, esimerkiksi temperamentti ja persoonallisuuden piirteet. Sopeutumistavat päinvastoin ovat sidoksissa aikaan, paikkaan ja rooleihin, ja niihin nähdään kuuluvan esimerkiksi yksilön arvot ja tavoitteet. Tarinamuotoinen identiteetti on itsestä sisäistetty eräänlainen elämäntarina, joka yhdistää sekä taipumukselliset piirteet että tavoitteet ja elämänsuunnan (Metsäpelto & Feldt, 2009, s.17–19). Tarinamuotoinen identiteetti liittyy enimmäkseen aikuisuuden siirtymävaiheeseen, jolloin elettyä elämää ja tulevaisuutta aletaan yhdistelemään (McAdams, 2006, s.13). Tämän perusteella tarinamuotoinen identiteetti ei ole tutkielmani kannalta kovin olennainen, koska keskityn nimenomaan varhaiskasvatusikäisiin lapsiin.

Persoonallisuuden piirteitä voidaan kuvata henkilön toiminnan keskiarvona, sillä käyttäytyminen on tilannesidonnaista, mutta tietynlainen tyypillisuus kuitenkin säilyy (Ojanen, 2019, s.35). Nolen-Hoeksema, Fredrickson, Loftus ja Lutz (2014, s. 437) kertovat, että persoonallisuuden piirteitä käytetään usein kuvaamaan yksilön persoonallisuutta. Persoonallisuuspiirteiden määrittäminen on pohdittu paljon, mutta yleisessä käytössä on Big Five – malli, jossa on nimensä mukai-

sesti viisi suurta piirrettä (Nolen-Hoeksema ym., 2014, s. 438). Nämä viisi persoonallisuuden piirrettä ovat neuroottisuus, ekstrasversio, avoimuus uusille kokemuksille, sovinnollisuus ja tunnollisuus (Nolen-Hoeksema ym., 2014, s.438; Metsäpelto ja Rantanen, 2009, s.61). Metsäpelto ja Rantanen (2009, s.61) kertovat neuroottisuuden viittaavan tunne-elämän epätasapainoisuuteen ja sen keskiössä on kielteisten tunteiden kokeminen, jotka ilmenevät yksilössä muun muassa hermostuneisuutena. Ekstrasversio on ulospäinsuuntautuneisuutta, joka näkyy aktiivisuutena, myönteisten tunnetilojen kokemisena ja elämyksellisiin ympäristöihin hakeutumisena. Ekstrasversio ja neuroottisuus ovat temperamenttiin pohjautuvia taipumuksia. Sovinnollisuuden piirteeseen kuuluu luottamusta, halua uskoa hyvää muista sekä huomaavaisuutta. Tunnollisuuden piirteeseen he kertovat liittyvän järjestelmällisyyttä, harkitsevuutta ja velvollisuuden tuntoa. Avoimuus uusille kokemuksille on heidän mukaansa piirteenä kiistanalaisin. Avoimuus uusille kokemuksille ilmenee luonteessa muun muassa mielikuvituksen rikkautena sekä uteliaisuutena, ja siihen kuuluu tarvetta laajentaa omia kokemuksia (Metsäpelto & Rantanen, 2009, s.62). Ojanen (2019, s.19) nostaa näiden viiden piirteen rinnalle myös vastakohdat; neuroottisuudelle tasapainoisuuden, ekstrasversiolle introversion, vastuullisuudelle vastuuttomuuden ja avoimuus uusille kokemuksille saa vastakohdakseen sulkeutuneisuuden uusille kokemuksille. Lisäksi hänen teoriassaan sovinnollisuudesta käytetään termiä myönteisyys ja ystävällisyys, jonka vastakohtana on kovuus ja epäystävällisyys. Hän huomauttaa, että valtaosa ihmisistä ei kuulu missään persoonallisuuden piirteessä kumpaankaan ääripäähän. Persoonallisuuden piirteille ei tule myöskään antaa liikaa painoa, sillä niiden lisäksi ihmisellä on muitakin ominaisuuksia, eivätkä persoonallisuuden piirteet selitä kaikkea ihmisen tekemistä (Ojanen, 2019, s.20).

Shiner (2014, s.216) kertoo ekstroversion näkyvän jo lapsuudessa muun muassa sosiaalisuutena, aktiivisuutena ja energisyytenä. Korkea neuroottisuus näyttäytyy Metsäpellon ja Rantasen (2009, s.61) mukaan esimerkiksi kielteisinä tunteina ja hankaluutena säädellä niitä. Ihmisiä, joilla neuroottisuuden piirre on vahva, kuvaillaan muun muassa ahdistuneiksi, kireiksi ja herkästi turhautuviksi (Shiner, 2014, s.216). Metsäpelto ja Rantanen (2009, s.67) kertovat tunnollisuuden piirteen tulevan esiin paremmin kouluikäisellä, mutta sen voivan ilmetä jo ennen sitäkin. Tähän piirteeseen liittyy taipumuksia esimerkiksi suunnitelmallisuuteen, tarkkaavaisuuteen ja harkitsevuuteen (Shiner, 2014, s.217). Leikki-ikäisillä on eroja siinä, kuinka hyvin he osaavat ottaa muita lapsia huomioon, ja tämä on Metsäpellon ja Rantasen (2009, s.66) mukaan yksi sovinnollisuuden piirteen ilmenemismuoto. Heidän mukaansa vähäinen sovinnollisuus näkyy esimerkiksi riidanhaluisena käyttäytymisenä. Sovinnollisuuden piirteen on ajateltu olevan

tärkeässä asemassa myös siinä, kuinka hyvin lapsi tottelee vanhempiaan ja opettajiaan (Shiner, 2014, s.217). Avoimuutta uusille kokemuksille lapsuudessa on tutkittu vähän, mutta se voi näkyä esimerkiksi nopeana oppimisena ja innokkuutena oppia uutta (Metsäpelto & Rantanen, 2009, s.66). Persoonallisuudenpiirteiden, kuten persoonallisuuden ylipäätään, määrittelyssä nousee esiin käyttäytymisen, ajattelun ja tunteiden pysyvät tavat (Metsäpelto & Rantanen, 2009, s. 58). Persoonallisuuspiirteiden nähdään olevan vahvasti perinnöllisiä. Geenit vaikuttavat kuitenkin jatkuvasti yhdessä ympäristötekijöiden kanssa (Ojanen, 2019, s.29).

Arkikielessä olen huomannut persoonallisuuspiirteiden ja temperamenttipiirteiden menevän toistensa kanssa helposti sekaisin ja puhuttaessa jommastakummasta saatetaan tarkoittaa myös molempia. Sisällöltään käsitteet ovatkin hyvin samankaltaisia (Keltikangas-Järvinen 2009, s.54). Tässä tutkielmassa persoonallisuus käsittää yleisimpien määritelmien mukaisesti yksilön taipumukselliset toimintatavat ja temperamentin. Lisäksi sisällytän myös tutkielmaani ajatuksen luonteesta osana persoonallisuutta. Tähän päädyin siksi, että luonteeseen liittyvä kasvatusalan materiaali liittyy hyvin vahvasti omiin tutkimuskysymyksiini (ks. Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen, 2017).

4.1 Temperamentti

Liisa Keltikangas-Järvinen (2009, s.40) määrittelee temperamentin olevan ”joukko synnynnäisiä, kohtalaisen pysyviä taipumuksia ja valmiuksia, jotka vaikuttavat ihmisen tapaan reagoida ympäristöön ja ilmaista ja kontrolloida tunteita”. Kuten useilla persoonallisuuden osilla, temperamentillakin, on nähty olevan biologinen perusta (Metsäpelto & Feldt, 2009, s.13). Yleensä temperamenttipiirre on pysyvä, mutta ilmiö muuttuu (Keltikangas-Järvinen, 2009, s.41). Uskon, että jokainen keksisi itsestään jonkin esimerkin temperamenttipiirteestä, joka on pysynyt läpi elämän, mutta sen ilmaisutapa vain on muuttunut kasvaessa. Vaikka temperamentilla siis on vahva pohja geneeissä, on kasvatuksellakin osansa siihen. Ympäristön vaatimukset ja kasvatus muokkaavat eri temperamenttipiirteitä (Keltikangas-Järvinen, 2009, s.41). Jotkut temperamenttipiirteet ovat sellaisenaan niin sanotusti yhteiskuntakelpoisia, jolloin niihin ei välttämättä edes yritetä vaikuttaa. Toisiin piirteisiin taas pyritään vaikuttamaan kasvatuksella. Kasvatuksella vaikutetaan muun muassa siihen, miten yksilö voi tai päinvastoin ei voi toimia erilaisissa tilanteissa. Keltikangas-Järvisen (2009, s.49) mukaan kasvatuksella voidaan vaikuttaa

temperamentin ilmenemiseen. Temperamentti saakin muotonsa kasvatuksen kautta (Keltikangas-Järvinen, 2009, s.41).

Keltikangas-Järvinen (2015, s.46) nimeää lasten temperamenttitutkimuksen teoreetikoiksi muun muassa Thomasin ja Chessin, Bussin ja Plomin sekä Kaganin. Hän kertoo käsittelevänsä teoksessaan heidän teorioitaan. Thomasin ja Chessin teoriasta hän nostaa esiin temperamentin jakautumisen yhdeksään temperamenttipiirteeseen. Piirteet on alun perin havaittu lapsilla. Thomas ja Chess ovat erotelleet yhdeksäksi piirteeksi aktiivisuuden, rytmisyyden, lähestymisen ja vetäytymisen uusissa tilanteissa, sopeutumisen, vastauskynnyksen, reaktioiden intensiivisyyden, mielialan laadun, häiritävyyden ja tarkkaavaisuuden keston ja sinnikkyuden (viitattu lähteessä Keltikangas-Järvinen, 2015, s. 48–61).

Thomasin ja Chessin mukaisesti aktiivisuudella kuvataan motorista aktiivisuutta, eli lapsen liikkeelläoloa, mutta myös nukahtamiseen ja heräämiseen liittyvää aktiivisuutta. Tämä temperamenttipiirre kuvaa lapsen aktiivisuuden tasoa kaikissa toimissa. Korkea aktiivisuus voi näkyä esimerkiksi vaikeuksina odottaa paikoillaan, kiemurteluna pukeutumistilanteissa ja levottomuutena erilaisissa toimissa. Rytmisyyden piirteellä heidän teoriansa mukaisesti kuvataan biologisten toimintojen, eli nukkumisen ja ruokailun, säännöllisyyttä. Toisten lasten kuvataan toimivan hyvinkin säännöllisesti ja toiset lapset ovat ennalta-arvaamattomampia (viitattu lähteessä Keltikangas-Järvinen, 2015, s. 48–50).

Lähestyminen ja vetäytyminen uusissa tilanteissa on Thomasin ja Chessin mukaan piirre, joka näyttäytyy lapsen reaktioina tuntemattomia, uusia tilanteita kohtaan. Tämä kattaa sekä mielialan että motorisen reaktion. Lapsi voi joko lähestyä uutta asiaa kiinnostuneena tai vetäytyä jopa hätäntyneesti. Tämä alkureaktio ei kuitenkaan ennusta lapsen sopeutumista. Teorian piirteistä sopeutuminen kertoo lapsen mukautumisesta uuteen tilanteeseen alkureaktion, lähestymisen tai vetäytymisen, jälkeen (viitattu lähteessä Keltikangas-Järvinen, 2015, s.51–54).

Vastauskynnys ilmentää Thomasin ja Chessin mukaan sitä, kuinka voimakkaaseen ärsykkeeseen lapsi reagoi. Ärsykkeeksi he laskevat niin sensoriset eli aistimukselliset kuin ympäristön ja sosiaalisten kontaktien ärsykkeet. Toisin sanoen vastauskynnys kertoo siitä, kuinka matalalla kynnyksellä lapsi reagoi esimerkiksi tuntemiinsa asioihin tai tulkitsee ihmisten käyttäytymistä. Reaktioiden intensiivisyys eli voimakkuus piirteenä sen sijaan kertoo siitä, kuinka paljon lapsi käyttää energiaa reaktioihinsa. Tunteiden ja mielialojen ilmaisu voi olla hyvin voimakasta, vai-sua ja jotain tältä väliltä. Thomasin ja Chessin mukaan mielialan laatu on piirre, joka kertoo

lapsen mielialan negatiivisuudesta tai positiivisuudesta. Positiiviseen mielialaan kuuluu esimerkiksi hyvätuulisuus ja ystävällisyys, kun taas negatiivinen mieliala voi näyttäytyä ärtyneisyytenä ja mielipahana. Tätä piirrettä voidaan peilata myös erilaisiin konteksteihin ja siihen, vaihtelee tämä eri tilanteissa (viitattu lähteessä Keltikangas-Järvinen, 2015, s.56–58).

Häirittevyys piirteenä kertoo teorian mukaisesti siitä, kuinka voimakkaita ärsykeitä yksilö tarvitsee ennen kuin häiriintyy tekemisessään. Lapsella tämä voi näkyä esimerkiksi siinä, miten helposti hän keskeyttää leikin ja vaihtaa toimintaansa ulkopuolisen ärsykkeen takia. Piirteenä tarkkaavaisuuden kesto ja sinnikkyys näkyvät siinä, miten kauan lapsi jaksaa kiinnittää huomionsa samaan asiaan esteistä huolimatta (Keltikangas-Järvinen, 2015 s.58–60).

Keltikangas-Järvinen (2015, s.66) kertoo, että Thomas ja Chess jaottelevat temperamentin kolmeen ryhmään: helppo, hitaasti lämpenevä ja vaikea temperamentti. Jaottelu on saanut useilta tutkijoiltakin kritiikkiä. Sitä on esitetty muun muassa negatiivissävyytteisestä leimaamisesta ”vaikeaksi” (Keltikangas-Järvinen, 2015, s.66). Hitaasti lämpenevä ja vaikea temperamentti kuulostavat termeinä kielteisiltä, vaikka ne eivät sitä edustakaan. Niiden sisällyttämät temperamenttikuvaukset jäävät helposti termien varjoon ja niitä käytetään arkikielessä kuvastamaan muuta kuin Thomasin ja Chessin tarkoittamaa temperamenttityyppiä. Keltikangas-Järvinen (2015, s.66) kertoo esimerkiksi, että vanhemmat ovat eräässä Thomasin ja Chessin tutkimuksessa kutsuneet lapsiaan, joilla on vaikea temperamentti, vaikeiksi lapsiksi. Koen, ettei luokittelu ole niin oleellista tutkielmassani, että sitä kannattaisi sisällyttää osaksi aiheen käsittelyä. Tämän jaottelun sijaan käsitän tutkielmassani temperamentin yksilön vahvoiksi taipumuksiksi ja valmiuksiksi, jotka näyttäytyvät yllä mainittujen temperamenttipiirteiden mukaisesti.

4.2 Persoonallisuuden kehitys

Persoonallisuuden kehitystä ajatellessa, on hyvä ottaa huomioon, että persoonallisuus nähdään monissa määrittelyissä suhteellisen pysyvänä asiana. Pysyvyyttä on perusteltu sekä geneettisillä - että ympäristötekijöillä (Metsäpelto & Feldt, 2009, s. 13). Persoonallisuuden ydin onkin oikeastaan siinä, että se on melko pysyvä (McAdams & Adler, 2014, s.469). Metsäpelto ja Feldt (2009, s.13) huomauttavat, että minäkuva ja ihmissuhteetkin perustuvat siihen, että persoonallisuutta pidetään suhteellisen pysyvänä. Tämä johtuu siitä, että silloin voidaan luottaa ihmisten olevan johdonmukaisia ja tietyllä tapaa ennakoitavia (Metsäpelto & Feldt, 2009, s.13). Tämän

perusteella sanonkin, ettei persoonallisuuden kehitystä voi samalla tavalla kuvata vaiheittain, kuten vaikkapa kielenkehitystä. Kuten persoonallisuuden määrittelyssä yleensäkin, myös persoonallisuuden kehityksestä löytyy monenlaisia ajatuksia. Esimerkiksi Keltikangas-Järvinen (2009) nostaa esiin, että aikuisen persoonallisuuden on sanottu olevan temperamentin kehityksellinen lopputulos (Keltikangas-Järvinen, 2009, s. 53). Tämä taas antaa enemmän tilaa ajatukselle varhaiskasvatuksen mahdollisuuksista osana persoonallisuuden kehitystä ja sen tukemista.

Metsäpelto ja Feldt (2009, s.13) nostavat esiin, että persoonallisuuden kehittyminen on ilmeisintä lapsuudessa, kun persoonallisuus muotoutuu perimän ja ympäristön välissä. Ympäristön myötä muotoutumista tapahtuu ihmisten odotusten, vaatimusten ja annetun palautteen kautta (Metsäpelto & Feldt, 2009, s.13). Lapsen persoonallisuuden kehityksestä tiedetään melko rajallisesti (Shiner, 2014, s.225). Tiedetään kuitenkin, että pienten lasten käyttäytymispiirteet ovat osittain yhdenmukaisia aikuisuudessa kuvailtaviin piirteisiin (Metsäpelto ja Rantanen, 2009, s.66). Lapset ovat elämänsä alusta asti erilaisia yksilöitä, ja piirteissä on nähtävissä eroja ensimmäisistä kuukausista asti (Shiner, 2014, s.213). Keltikangas-Järvinen (2009, s.41) esittää ajatuksen siitä, että temperamentti voi vaikuttaa muuntuvalta myös siksi, että sama piirre näyttyy eri ikäisellä eri tavoin ja toisaalta samaa piirrettä arvostetaan eri ikäisellä eri tavalla. Hän käyttää esimerkkinä sitä, että vauvaa voidaan pitää temperamenttinsa vuoksi vaativana, kun taas vanhempana sama ominaisuus tulkitaan määrätiedoksi (Keltikangas-Järvinen, 2009, s.41).

Kodin ulkopuoliset tekijät voivat vaikuttaa siihen, pysyykö lapsen persoonallisuus vakaana, ja miten persoonallisuus ilmenee myöhemmin (Shiner, 2014, s.225). Myös Keltikangas-Järvinen (2015, s.117) nostaa esille ympäristön vaikutuksen temperamentin muovautumiseen. Hänen mukaansa tämän taustalla on ympäristön ärsykkeiden aiheuttamat vaikutukset aivorakenteisiin, jotka edelleen vaikuttavat temperamenttiin. Kuitenkin myös aivojen iän mukainen kehitys aiheuttaa muutoksia temperamenttiin (Keltikangas-Järvinen, 2015, s.117). Aikuisuudessa tapahtuvat persoonallisuuden muutokset kumpuavat yleensä jostain konkreettisemmasta elämäntapahtumasta, roolin muutoksesta tai yllättävästä käänteestä (Metsäpelto & Feldt, 2009, s.15). Shiner (2014, s.226) nostaa esille, kuinka uusille tutkimuksille persoonallisuuden jatkuvuudesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä olisi tarvetta. Hän huomauttaa, että näistä tutkimuksista voisi olla apua lapsen persoonallisuuden tukemisessa. Niiden avulla voitaisiin saada tietoa esimerkiksi siitä, mitkä tekijät voivat hillitä hankalaksi koettujen temperamenttipiirteiden ilmaisua (Shiner, 2014, s.226). Strandholm ja Marttunen (2016) nostavat esiin, että myös persoonallisuushäiriöiden on nähty kehittyvän temperamenttipiirteistä. Tämänkin perusteella temperamentin tukemisesta olisi hyvä saada lisää tutkimusta.

4.3 Persoonallisuuden erottaminen muista ominaisuuksista ja toiminnasta

Koska persoonallisuutta ei voi tarkasti määritellä, on myös hankala sanoa, mikä ei kuulu persoonallisuuteen. Haluan selkeyden kannalta kuitenkin erottaa muutamat asiat persoonallisuudesta. Keltikangas-Järvinen (2009, s.43) kertoo, että temperamentti on toimintatyyli, ei toiminnan sisältö. Temperamentti on enemmän sisäinen valmius, joten tietoiset kognitiiviset toiminnot, ratkaisut ja päätöksenteot eivät ole temperamentin aikaansaannosta (Keltikangas-Järvinen, 2009, s.43). Hankalaksikaan koetut temperamenttipiirteet eivät siis ennusta tietynlaista tietoista toimintaa. Keltikangas-Järvisen (2015, s.315) mukaan temperamentti tulisi erottaa huonosta käytöksestä, mutta sen avulla voidaan ymmärtää syyt käytöksen takana. Temperamentti ei anna kenellekään erityisoikeuksia tehdä mitä haluaa välittämättä säännöistä (Keltikangas-Järvinen, 2015, s.233).

Keltikangas-Järvinen (2015, s.69) huomauttaa, että temperamentista ei voida suoranaisesti ennustaa häiriöiden, esimerkiksi sopeutumishäiriön, syntyä. Hän painottaa, ettei temperamentti myöskään itsessään ole missään muodossa oire tai viite jostain häiriöstä. Tärkeässä asemassa on lapsen ympäristö, sillä häiriön kehittyminen vaatii temperamentille sopimattoman ympäristön (Keltikangas-Järvinen, 2015, s.69–70). Psykiatrisia häiriöitäkään ei tule sekoittaa persoonallisuuteen. Sinkkosen (2012, s.134) mielestä levoton ja stressaava ympäristö on johtanut levottomuushäiriöiden ja aggressiivisten käytöshäiriöiden yleistymiseen. ADHD:ssä keskushermosto on kykenemätön suodattamaan ulkomaailman ärsykeitä (Sinkkonen, 2012, s.134). ADHD ei yleistymisestään huolimatta ole persoonallisuudenpiirre vaan kehityksellinen neuropsykiatrinen häiriö (Pihlakoski & Rintahaka, 2016). Haluan korostaa tässä yhteydessä Leskinen (2019) ajatusta siitä, ettei anneta lapsen mahdollisten erityistarpeiden määrittää lapsen persoonallisuutta, vaan huomioidaan ennen kaikkea hyvät ominaisuudet.

5 Lapsen persoonallisuuteen ja sen kehitykseen vaikuttavat tekijät varhaiskasvatuksessa

Ojanen (2019, s.113) jakaa sosiaalisen vaikuttamisen kohteet kolmeen persoonallisuuden osaan: ajatuksiin ja tulkintoihin, tunteisiin sekä käyttäytymiseen. Näistä tarkastelun kohteena tutkielmassani on enimmäkseen tunteiden ja käyttäytymisen osa-alueet, sillä koen, että ne ovat varhaiskasvatusikäisellä näkyvimvät persoonallisuuden osa-alueet. Seuraavissa luvuissa käsitelen persoonallisuuteen ja sen kehitykseen vaikuttavia tekijöitä näiden osa-alueiden näkökulmasta.

5.1 Perhe ja perimä

Jotta ymmärretään paremmin varhaiskasvatukselle jäävää osaa persoonallisuuteen vaikuttamisessa, koen, että on tiedettävä myös perheen ja perimän vaikutuksista. Temperamenteissa on havaittavissa eroja jo vauvoissa (Metsäpelto & Feldt, 2009, s.17). Tämä osoittaa, että perimällä on iso osuus ihmisen persoonallisuudessa. Pieneen vauvaan ei ole vielä ehtinyt vaikuttaa kasvatusta, jolloin nähtävissä oleva käyttäytyminen on geenien varassa.

Myös persoonallisuuspiirteitä pidetään vahvasti perinnöllisinä. Kaikissa viidessä persoonallisuudenpiirteessä perinnöllisyyden osuuden on nähty olevan noin puolet (Metsäpelto & Rantanen, 2009, s.64). Geneettisyyttä on todistettu muun muassa kaksostutkimuksilla. Esimerkiksi Nolen-Hoeksema kollegoineen (2014, s.463) nostaa esille kaksostutkimuksia, jossa erillään kasvaneilla kaksosilla oli nähtävissä samanlaisia persoonallisuudenpiirteitä. Arkipuheessakin on tunnistettavissa piirteiden periytyvyyden huomiointi. Esimerkiksi lausahdus ”onpas hän tullut isäänsä/äitiinsä” on tuttu varmasti jokaiselle. Mietinkin tällaisen lausahduksen vaikutusta lapsen omaan kuvaan itsestä. Myös silloin, kun kyse ei ole perinnöllisestä yhteydestä, voidaan oman kokemukseni mukaan kuitata jotain yksilön toimintaa jollain piirteellä. Lasta voidaan kuvailla toistuvasti tämän kuullen tietynlaiseksi, jolloin lapsi voi alkaa itsekin uskoa siihen ja mahdollisesti jatkossakin toimia sen mukaan. Muun muassa Johnson (2007, s.20) kertoo, että useilla tutkimuksilla on osoitettu ympäristön odotuksilla olevan vaikutusta käyttäytymiseen. Tätä kutsutaan itseään toteuttavaksi ennusteeksi. Asiaa on tutkittu muun muassa kouluikäisten lasten parissa (Johnson, 2007, s.20). Tämän perusteella sanoisin, että itseään toteuttava ennuste ei välttämättä ole kovin hyvä asia, jos vahvistetaan sellaista temperamentin ilmenemistapaa,

jolle nimenomaan pitäisi tarjota jotain vaihtoehtoisia toimintamallia. Esimerkiksi hyvin aktiiviselle lapselle saatetaan sanoa usein, kuinka levoton lapsi hän on, ja kuinka hän ei saa ikinä riehumiseltaan puettua päälleen ulos lähtiessä. Näen tällaisen toiminnan olevan vaarana siihen, että vain vahvistetaan tällaista toimintaa, sen sijaan, että pedagogisin keinoin annettaisiin lapselle keinoja sovittaa temperamenttipiirteensä kyseisiin tilanteisiin. Perinnöllistä alttiutta temperamenttipiirteille ei voida poistaa. Sen sijaan kasvatus voidaan muokata sitä tukevaksi (Keltikangas-Järvinen, 2015, s.233).

5.2 Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri ja kasvatusympäristö

Vasussa (2018) kerrotaan, että varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri muodostuu muun muassa arvoista ja periaatteista, oppimisympäristöistä ja työtavoista sekä henkilöstön osaamisesta. Vasussa huomautetaan, että kaikki yhteisön jäsenet vaikuttavat siihen. Sekä tietoiset että tiedostamattomat, jopa tahattomat, asiat vaikuttavat varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin. Toimintakulttuurilla on merkitystä myös varhaiskasvatuksen laadun kannalta (Opetushallitus, 2018, s.28).

Kasvatus voidaan nähdä vasun (2018, s.23) mukaan toimintana, jonka avulla välitetään kulttuurisia arvoja, tapoja ja normeja. Kasvatukseen kuuluu myös lapsen yksilöllisen identiteetin muotoutumisen tietoinen ohjaaminen, jonka päämääränä on saada lapset huomaamaan oman toimintansa vaikutuksia muihin (Opetushallitus, 2018). Keltikangas-Järvinen ja Mullola (2014, s.30) kertovat, että kasvatuksella pyritään ohjaamaan yksilöitä riittävän samanlaisiksi, jotta yhteistoiminta helpottuisi ja voitaisiin muodostaa yhteisöjä ja yhteisiä sääntöjä elämään. Heidän mukaansa kasvatus kohdistuu nimenomaan lapsen käytöksen seurauksiin, jotka johtuvat temperamentista, ei suoraan lapsen temperamenttiin itseensä (Keltikangas-Järvinen & Mullola, 2014, s.30). Tämä perusteella väitän, että lapsen toimintaa pyritään muokkaamaan siksi, että lapsi oppii näitä tapoja ja normeja, joita yhteiskunta edellyttää. Mikäli näin ei tehtäisi, lapsi ei välttämättä oppisi oman toimintansa vaikutuksia. Vasussakin linjataan, että lapsen kehityksen tukemisessa yksi päämäärä on opettaa lapsille toisten hyväksi toimimista (Opetushallitus, 2018, s.23). Toisin sanoen, tarkoitus ei siis ole kasvatuksella muokata lapsen temperamenttia vaan lapsen temperamentin ilmenemismuotoja, jotta lapsella olisi helpompaa toimia muiden kanssa. Toiminta voi kuitenkin kummuta temperamentista, jonka takia on perusteltua miettiä niitä tapoja, joilla lapsen toimintaa ohjataan. Mattila (2011, s.99) muistuttaa, että kasvatuksessa on

aina riski lapsen persoonan muokkaamisen yrittämiseen. Lapsen kanssa työskentelevän tulee miettiä omaa asennettaan ja sen perusteita, jotta toiminta on lapsen parhaaksi (Mattila, 2011, s.99). Lasten kasvatusta voi olla sekä tietoisista että tiedostamattomasta (Ojanen, 2019, s.31). Kuten mainittua, varhaiskasvatuksen toimintatapojen tulee tukea lapsen kehitystä (Opetushallitus, 2018, s.29). Tämän takia väitän, että toimintakulttuurin tarkastelu on todella tärkeässä roolissa, jotta tiedostamattomalle kasvatukselle ja sitä kautta myös toimintatavoille, jotka eivät tue lapsen kehitystä, jäisi mahdollisimman vähän tilaa.

Varhaiskasvatusta annetaan varhaiskasvatuksen tavoitteeksi taata lapsille ”kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatustilasto”. Tähän sisällytetään muun muassa yhdenvertaisten mahdollisuuksien antaminen lapsille, lasten vertaisryhmässä toimimisen edistäminen ja yhteiskunnan jäsenyyteen ohjaaminen (Opetushallitus, 2018, s.16). Keltikangas-Järvinen (2009, s.53) mukaan persoonan kehittyminen tapahtuu ympäristön ja perimän vuorovaikutuksessa. Persoonallisuuteen kuuluu synnynnäisen temperamentin lisäksi muun muassa ihmisen minuus, sosiaaliset kyvyt, arvot ja tavoitteet, jotka muotoutuvat sosiaalisen ympäristön kanssa (Keltikangas-Järvinen, 2009, s.53). Ympäristön vaikutukset vaikuttavat Keltikangas-Järvinen (2015, s.180) mukaan paljon myös temperamentin pysyvyyteen. Joskin hän painottaa perheen roolia ympäristövaikutuksissa.

Keltikangas-Järvinen (2015, s.117) kertoo, että temperamentin ilmeneminen riippuu ympäristöstä. Ympäristön ärsykkeet nimittäin vaikuttavat aivorakenteisiin ja sitä kautta temperamenttiin. Hän nostaa esille, että vuorovaikutus ympäristön ja temperamentin välillä on molemmin suuntaista. Kun yksilöllä on niin sanottu keskimääräinen temperamentti, vaikuttaa ympäristö yleensä siihen, kun taas äärimmäisen temperamentin omaava yksilö vaikuttaa todennäköisemmin ympäristöönsä (Keltikangas-Järvinen, 2015, s.118). Behavioristisen psykologian näkökulmasta ajatellaan yksilön toiminnan muovautuvan ärsykkeiden ja palautteen mukaan (Ojanen, 2019, s.33). Ympäristövaikutukseen voidaan katsoa kuuluvan esimerkiksi vanhempien ja muiden ihmisten odotukset, vaatimukset ja kielteiset sekä myönteiset palautteet (Metsäpelto & Feldt, 2009, s.13). Tähän teoriaan peilaten ajattelen, että varhaiskasvatuksessa samaten ympäristön antama palaute ja ärsykkeet vaikuttavat lapsen toimintaan. Temperamentin ja ympäristön odotusten ja vaatimusten yhteen sovittaminen näyttäisi olevan suuressa roolissa, sillä Keltikangas-Järvinen (2015, s.33) kertoo niiden ristiriidan aiheuttavan lapselle stressiä ja ahdistusta. Tervettä kehitystä edesauttaa lapsen piirteiden ja ympäristön odotusten yhdenmukaisuus (Keltikangas-Järvinen, 2015, s.33).

Kasvuympäristö voi vaikuttaa joidenkin perinnöllisten piirteiden ilmenemiseen (Vierikko, 2009, s.32). Ajattelen tämän tarkoittavan sitä, että geeneiltään johonkin haitalliseen taipuvainen ihminen ei pääse ilmentämään sellaista piirrettä, jolle ympäristö ei altista. Tällöin ympäristö voi suojata haitallisten geenien ilmenemiseltä. Shinerin (2014, s.225) mukaan opettajalla voi myös olla hillitsevä vaikutus lapsen negatiivisesti koettuihin piirteisiin, kuten aggressiivisuuteen. Kodin ulkopuoliset kontekstit voivat olla tärkeitä tekijöitä juuri hillitsemisen näkökulmasta persoonallisuuden kehityksessä (Shiner, 2014, s.225). Tilanne voi kuitenkin olla myös päinvastainen. Silloin, kun kasvuympäristössä on jotain epäkohtia, voi geneettisellä rakenteella olla suojaavia vaikutuksia (Vierikko, 2009, s.32). On hyvä muistaa, ettei ympäristö vaikuta kaikkiin lapsiin samalla tavalla. Koivunen (2009, s.20) muistuttaa, että lapset ovat perimältään erilaisia, joten ympäristökin haastaa lapsia eri tavoin. Tällöin samanlainen ympäristö vaikuttaa lapsiin vahvistaen heidän erilaisuuttaan (Koivunen, 2009, s.20).

5.3 Vaikuttamisen keinoja

Vaikuttamisella tarkoitan kaikkea sitä toimintaa, jolla varhaiskasvatuksen henkilöstö pyrkii vaikuttamaan lapsen persoonallisuuden tai temperamenttipiirteiden ilmenemiseen. Olen esimerkiksi seurannut päiväkodissa, kuinka herkästi hermostuvaa lasta kiellettiin itkemästä, silloin kun itkemisen aihe oli henkilöstön mielestä turha. Kyseisen toimintatavan tarkoitus oli, että lapsi ei reagoisi tilanteissa tällä tavoin. Tämä esimerkki edustaa ääripää tapausta, mutta tarkoitan vaikuttamisella myös pienempiä ja tarpeellistakin vaikuttamista. Ojanen (2019, s.111) kuvaa sosiaalisen vaikuttamisen keinoiksi pakon, uhkauksen, tarjouksen, ohjauksen, vetoomuksen ja arvostuksen. Hän kertoo näiden näkyvän myös kasvatuksessa ja opetuksessa. Pakottaminen ja uhkailu ovat hänen mukaansa ulkoisia keinoja, kun taas vetoomus ja arvostus ovat sisäisiä keinoja. Ojanen (2019) näkee sisäiset vaikuttamisen keinot persoonallisuuden yhtenäisyyden ja hyvinvoinnin kannalta paremmaksi. Pakko toimii hänen mukaansa yleensä vain pakottamisen ajan ja uhkaus menettää nopeasti vaikutuksensa. Vetoomuksen keinossa hän nostaa keskeiseksi yhteiset arvot ja niihin sitoutumisen. Arvostuksessa on kyse toisen ihmisen arvostamisesta sellaisena kuin hän on. Arvostuksen huono puoli tosin on, että sitä saatetaan käyttää manipulointikeinona, eli saada yksilö tekemään arvostettuna haluttuja asioita (Ojanen, 2019, s.111). Tarjousta ja ohjaamista Ojanen (2019) pitää neutraaleina keinoina, ei siis sen enempää sisäisenä

kuin ulkoisenakaan. Tarjous voi olla esimerkiksi vaihtokauppaa ja ohjaus tiedon jakamista (Ojanen, 2019, s.111).

Mattila (2011, s.23) muistuttaa, ettei lapsen persoonan tule olla varhaiskasvatuksen ammattilaisen työn kohde. Ammattilaisen työnä on hänen mukaansa huolehtia, hoivata, kasvattaa ja ohjata lapsia, ja tehdä työnsä niin, että arvostaa lapsen persoonaa. Tarkoitus on vahvistaa ja tukea lapsen persoonan kasvua, ei muokata sitä (Mattila, 2011, s.23). Tämän perusteella on hyvä pohtia, käyttääkö edellä mainittuja vaikutuksen keinoja lapsen persoonallisuuteen vai lapsen toimintaan.

6 Persoonallisuuden kehityksen tukeminen varhaiskasvatuksessa

Vasussa (2018, s.29) muistutetaan, että varhaiskasvatuksessa toimintatapojen on tuettava lapsen oppimista ja kehitystä. Toimintaympäristö ja pedagogisen toiminnan laatu ovat keskeisiä tekijöitä silloin, kun lapsi tarvitsee tukea jollain kehityksen, oppimisen tai kasvun alueella (Ahonen, 2017, s.18). Tämä on mielestäni hyvä huomio myös persoonallisuuden kehityksen tukemisessa. Luulen, ettei varhaiskasvatuksessa aina tule edes mieleen, että persoonallisuuskin voi olla sellainen kehityksen alue, jossa tukea voi tarvita. Varhaiskasvatuksessa keskeistä on toiminnan järjestelyt ja pedagogiikan toteutuminen, jolloin voidaan pohtia, miten toimintaa muovataan vastaamaan enemmän lasten tarpeita (Ahonen, 2017, s.18). Nostan esiin seuraavissa kappaleissa toiminnan ja lasten tarpeiden yhteensovittamisen näkökulmasta myös tavoitteet varhaiskasvatuksessa.

6.1 Temperamentin huomioiminen varhaiskasvatuksessa

Samanlaista kasvatusta jokaiselle pidetään usein oikeudenmukaisena, mutta se luokin Keltikangas-Järvisen ja Mullolan (2014, s.20) mukaan sellaisen kasvatusympäristön, joka sopii toiselle lapselle paremmin kuin toiselle. Tällöin tiettyjä piirteitä arvostava ympäristö sopii lapselle, jolla näitä piirteitä on, mutta lapselle, jolla ei ole, ympäristö aiheuttaa vain stressiä. Tämä siis tarkoittaa, että samanlaisella kasvatuksella lasten välisiä eroja vain kasvatetaan. Lasten välisen eron kaventamiseksi lapsia voidaan ohjata eri tavoin, esimerkiksi rohkaisemalla ujoa lasta ja hillitsemällä aktiivisempaa lasta (Keltikangas-Järvinen & Mullola, 2014, s.22–23). Erilaiset yksilöt voivat kokea saman kasvatuksen eri tavalla (Vierikko, 2009, s.31–32). Tämän takana on temperamentti, sillä se vaikuttaa lapsen ympäristöstä saamiin kokemuksiin (Keltikangas-Järvinen, 2009, s.40). Näyttää siis siltä, että vaikka samanlaisella kasvatuksella pyrittäisiin lasten ohjaamiseen samanlaisiksi, on samanlaisella kasvatuksella kaikille juuri päinvastaiset vaikutukset.

Vaikka eri kasvatusohjelmissa painotetaan lasten yksilöllisyyttä, Keltikangas-Järvinen (2015, s.40) on sitä mieltä, että kasvatuksella pyritään lasten samanlaisuuden lisäämiseen. Esimerkiksi esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014, s.14) kerrotaan, että lapsille mietitään yksilölliset tavoitteet yhteisten sijaan. Varhaiskasvatuksella kuitenkin itsessään on yleisiä tavoitteita.

teita, joihin koko toiminnan tulee tähdätä. Esimerkiksi vasussa (2018) varhaiskasvatus määrittää pedagogiseksi, tavoitteelliseksi toiminnaksi. Toisin sanoen, tämän tiedon valossa ajatellen, että koko toiminnalla on yhteisiä tavoitteita, mutta niihin päästäkseen jokaiselle lapselle pitää luoda omat yksilölliset tavoitteet. Näen näiden yksilöllisten tavoitteiden suunnittelun olevan se paikka, jossa voidaan pysähtyä miettimään lapsen persoonallisuudelle sopivaa keinoa päästä tavoitteisiin. Keltikangas-Järvinenkin (2015, s.233) toteaa, että jokaiselle on samat päämäärät, mutta kasvatus vain tulee muovata jokaiselle yksilölle sopivaksi. Lasten opettaminen samanlaiseen toimintaan, ja elämisen malleihin on pohja sille, että syntyy kaikille samat säännöt sisältäviä yhteisöjä (Keltikangas-Järvinen, 2015, s.40).

Keltikangas-Järvinen ja Mullola (2014, s.148) nostavat esiin, että vaikka temperamentin huomioiminen näyttäisi olevan tärkeässä asemassa kasvatuksessa, toistaiseksi ei kuitenkaan olla varmoja, millaista pedagogiikkaa millekin temperamentille tulisi toteuttaa. He ovat myös sitä mieltä, ettei temperamentin ottaminen mittauksen kohteeksi ole järkevää. Heidän mukaansa se ei tue tasa-arvoista ihmiskäsitystä ja siitä seuraisi väistämättä jako hyvään ja huonoon temperamenttiin. Lisäksi temperamenttia ei ole helppo arvioida, joten mittaaminen olisi siitäkin näkökulmasta epäkäytännöllistä (Keltikangas-Järvinen & Mullola, 2014, s.132).

Keltikangas-Järvinen ja Mullola (2014, s.135) kertovat kuulleensa päiväkodeista, joissa lapsia on ryhmitelty temperamentin mukaan. Tällainen osoittaa heidän mielestään, ettei temperamentin ydintä ole ymmärretty. He painottavat, että eri piirteistä muodostuva temperamenttiprofiili on merkitsevä, eivätkä niinkään yksittäiset piirteet. Minkään piirteen mukaan ei ole mahdollista jakaa ryhmiin, sillä temperamenttipiirteiden yhdessä esiintyminen muuttaa muiden piirteiden merkitystä (Keltikangas-Järvinen & Mullola, 2014, s.136–137). Oman kokemukseni mukaan lasten jakaminen rauhallisiin ja vilkkaampiin lapsiin on melko tyypillistä. Tätä jakoa saatetaan käyttää rauhoittamaan tilanteita, esimerkiksi parijonossa pyritään yhdistämään aktiivisemmän lapsen pariin rauhallinen lapsi. Keltikangas-Järvinen ja Mullola (2014, s.138) huomauttavat, että jakamalla lapset edellä mainitusti ryhmiin luodaan itseään toteuttavia ennustuksia. Vaarana on tällöin ”leimata lapsi tietynlaiseksi jo ennen kuin hän on ennättänyt kehittyä minkäänlaiseksi” ja lasta voidaan yrittää muokata vastaamaan tätä leimaa (Keltikangas-Järvinen & Mullola, 2014, s.138). Mattilan (2011, s.31) mukaan on tärkeää, että lapsi saa muodostaa kuvan itsestään aikuiselle itse ilman ennakko-oletuksia. Aikuisen tehtävä on antaa lapselle hyväksyntä hänen persoonalliselle moninaisuudellensa kaikkine piirteineen (Mattila, 2011, s.31).

Jaottelua ei kuitenkaan nähdä kaikissa näkökulmissa täysin huonona toimintatapana. Paalasmaa (2000, s.157) mainitsee, että Steinerpedagogiikassa hyödynnetään alaluokilla temperamenttijaottelua, sekä muita tyyppiijaotteluja. Sen tarkoitus on antaa mahdollisuuksia temperamentin toteuttamiselle yksilöllisesti. Kyse on temperamentin kasvattamisesta. Kun temperamenttia kasvatetaan, ei pääse syntymään hallitsemattomia vaikeuksia tai luonteen heikkouksia (Paalasmaa, 2000, s.157).

6.2 Varhaiskasvatuksen henkilöstön ja lapsen välinen vuorovaikutus

Vasussa lapsen identiteettiä tukevaksi tekijäksi nostetaan myönteinen ja kannustava vuorovaikutus (Opetushallitus, 2018, s.25). Onnistunut työ lasten kanssa perustuukin Mattilan (2011, s.48) mukaan vahvistavalle ja arvostavalle kohtaamiselle. Lapsen kanssa työskentelevät aikuiset ovat vanhempien ohella lapselle tärkeitä aikuisia, jotka vaikuttavat lapsen arkeen (Mattila, 2011, s.62). Tämän pohjalta on perusteltua sanoa, että lapsen ja varhaiskasvatuksen henkilöstön väliset kohtaamiset ovat tärkeässä asemassa onnistuneessa vuorovaikutuksessa. Mattila (2011, s.31) korostaa, että aikuisen tulee viestiä lapselle hänen olevan hyväksytty ja oikeanlainen omana itsenään. Hän kertoo, että lapsen tulee saada tuntee, että hän on hyvä juuri niillä persoonallisilla piirteillä, joita hänellä on. Lapsen tulee hänen mukaansa saada kauniita katseita, hyväksyntää ja ihailua. Lapselle on myös tärkeää saada tunne, että hänestä voi tulla jotain ja kokea tulewansa nähdyksi (Mattila, 2011, s.32–33). Jokaisen lapsen tulisi saada onnistumisen kokemuksia varhaiskasvatuksessa (Opetushallitus, 2018, s.22). Mattila (2011, s.31) lisää kuitenkin, ettei lapsen hyväksyminen omana itsenään tarkoita, että kaikki lapsen toiminta olisi silti hyväksyttävää. Hän kertoo, että lapselle on tarpeen myös osoittaa, mikä on hyväksyttävää ja mikä ei. Rajaa hyväksyttävän ja ei hyväksytyn välille ei kuitenkaan saa vetää lapsen tunteisiin tai persoonallisiin piirteisiin (Mattila, 2011, s.31).

On huomattu, että opettajat ovat enemmän vuorovaikutuksessa niiden oppilaiden kanssa, joiden temperamenttia he pitävät myönteisenä (Keltikangas-Järvinen & Mullola, 2014, s.54). Uskoi-sin, että tilanne ei ole kuitenkaan suoraan verrattavissa varhaiskasvatukseen, sillä vuorovaikutus on kouluun verrattuna intensiivisempää. Varhaiskasvatuksen ominaispiirteeksikin nimetään aikuisen ja lapsen tiivis yhteistoiminta (Karila, Lipponen & Pyhältö, 2013, s.53). Lapsen luonteella ja temperamentilla näyttää olevan vaikutusta siihen, millainen suhde lapsen ja opettajan

välillä on (Yoleri, 2016, s.217). Osa temperamenttipiirteistä helpottaa ja osa vaikeuttaa vuorovaikutusta lapsen ja aikuisen välillä (Keltikangas-Järvinen & Mullola, 2014, s.38) Myös Rudasil ja Rimm-Kaufman (2009, s.109) nostavat esiin lapsen temperamentin vaikutuksen opettajan ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen. Heidän mukaansa jotkin lapsen piirteet, esimerkiksi ujous, voivat ennustaa opettajan ja lapsen välisen suhteen laatua. He kertovat, että vähemmän ujoilla lapsilla on nähty olevan enemmän niin sanottuja konfliktipitoisia kontakteja opettajaan. Tämä voi viestiä siitä, että he toimivat enemmän sellaisella tavalla, että opettajan täytyy puuttua siihen. Tämä voi johtaa ujomman lapsen huomiotta jäämiseen. On kuitenkin huomattu, että vielä esikoulussa opettajat hakeutuvat ujompientkin lasten kanssa vuorovaikutukseen (Rudasil & Rimm-Kaufman, 2009, s.109). Tämä on tärkeä huomio tutkielmani näkökulmasta, sillä kontekstina on nimenomaan varhaiskasvatus, johon myös esiopetus lukeutuu. Sekä varhaiskasvatuksen ja koulun perustehtäviin kuuluu kokonaisvaltaisen kasvun ja kehityksen tukeminen (Karila, Lipponen & Pyhältö, 2013, s.53). Päiväkodissa kuitenkin Lummelahden mukaan jokaisen hetken nähdään olevan oppimisen kannalta tärkeä, ja parhaimmassa tapauksessa varhaiskasvatus perustuu kokonaisvaltaiseen ja jatkuvaan vuorovaikutukseen (viitattu Karila, Lipponen & Pyhältö, 2013, s.53). Lapset, joihin otetaan vähemmän yhteyttä, tai jotka jäävät jopa ilman opettajan huomiota, ovat isommassa riskissä eristäytyä (Rudasil & Rimm-Kaufman, 2009, s.117).

Keltikangas-Järvinen & Mullola (2014, s.111) huomauttavat myös opettajan temperamentin toimivan ihan samoilla lainalaisuuksilla vaikuttaen heidän ratkaisuihinsa. Näen tämän olevan tärkeää arjessakin, kun mietitään erilaisia ratkaisuja lasten tukemiseen. Lasten temperamentista on Keltikangas-Järvisen ja Mullolan (2014, s.111) mukaan helpompi puhua, kuin opettajan temperamentista. Heidän mukaansa helposti ajautuu ajattelemaan, että opettaja voisi työssään jättää oman persoonansa ja arvomaailmansa työn ulkopuolelle. Tämän perusteella sanoisin lapsen persoonan kehityksen tukemisen yhdeksi avaimeksi oman persoonan tarkastelun, sillä myös sillä on merkitystä. Ideaalista olisi, että opettajatkin olisivat temperamentiltaan mahdollisimman erilaisia, jotta lapset saisivat temperamentilleen jonkun ymmärtäjän (Keltikangas-Järvinen & Mullola, 2014, s.144).

Persoonallisuuden kehityksen tukemisen näkökulmasta lapsen arvostavalla kohtaamisella näyttäisi olevan hyviä vaikutuksia. Mattilan (2011, s.99) mukaan lapsen arvostaminen, turvallisuuden vaaliminen ja persoonan hyväksyminen sellaisenaan ovat avaintekijöitä kasvatuksessa. Hän kertoo, että lapsen persoona kasvaa omanarvontunnessa ja aikuiset ovat tärkeässä asemassa sen vahvistamisessa. Aikuisen tulee osoittaa lapselle hänen persoonansa hyväksyntä (Mattila, 2011,

s.99). Tämä on tärkeä näkökulma, sillä vasussakin huomautetaan varhaiskasvatuksen arvope-
rustaan kuuluvaksi lapsuuden itseisarvo, johon kuuluu jokaisen lapsen oikeus ”tulla kuulluksi,
nähdyksi, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään” (Opetushallitus, 2018, s.20).
Mattila (2011, s.30–31) kertoo, että lapsen persoonan näkeminen kokonaisuudessa voi olla to-
della haastavaa, mutta erittäin merkityksellistä. Arjen keskellä kaikissa varhaiskasvatuksen toi-
missa lapsen persoonan kunnioittaminen tulisi olla keskiössä (Mattila, 2011, s.23).

6.3 Havainnointi

Vasussa (2018) muistutetaan havainnoinnin tärkeydestä. Jatkuva havainnointi on tärkeää, jotta
saadaan kuva lapsen kehityksestä, oppimisesta ja hyvinvoinnista ja voidaan myös tukea sitä
paremmin (Opetushallitus, 2018, s.102). Lasten erilaisuuteen ja persoonallisuuden monimuo-
toisuuteen pitäisi tutustua aikaisessa vaiheessa (Keltikangas-Järvinen & Mullola, 2016, s.142).
Lasta, lapsiryhmää, toimintaympäristöä ja omaa työtä tulee havainnoida, jotta voi saada koko-
naisvaltaisen kuvan lapsen kehitykseen vaikuttavista asioista (Koivunen & Lehtinen, 2016, 36–
37). Tämän perusteella havainnoinnin merkitys kehityksen tukemisen näkökulmasta on siinä,
että sitä kautta parannetaan lapsituntemusta. Lapsituntemus taas auttaa kehitystä tukevan toi-
minnan suunnittelussa ja toteutuksessa.

Jotta saataisiin luotettava käsitys lapsen persoonallisuudesta, tulee Koivusen ja Lehtisen (2016,
s.36–37) mukaan havainnoinnin olla jatkuvaa ja tapahtua erilaisissa tilanteissa. He muistuttavat,
että vaikka havainnointi sinänsä on helppoa, voi tulkintojen tehtävä olla hankalaa. Lapsen ym-
märtäminen yksilönä on pohja merkityksellisen toiminnan suunnittelulle (Koivunen & Lehti-
nen, 2016, s.36–37). Jokaiselle lapselle tehdäänkin varhaiskasvatuksessa yksilölliset varhais-
kasvatussuunnitelmat, joissa huomioidaan lapsen osaaminen, vahvuudet, kiinnostuksen kohteet
ja yksilölliset tarpeet (Opetushallitus, 2018, s.10). Koivunen (2009, s.23) nostaa lisäksi esiin,
että aikuisen tulee arvioida lapsen toimintatapaa, jotta voi huomata, mikäli siinä on jotain kehi-
tykselle haitallista tai hyvinvoinnille vaarallista. Temperamentin näkökulmasta hänen mu-
kaansa tulee miettiä, onko temperamentin laadulla negatiivisia vaikutuksia lapselle. Tämä poh-
dinta toimi pohjana lapsen yksilöllisessä tukemisessa (Koivunen, 2009, s.23). Lapsen yksilöl-
lisen tuen tarpeen tunnistaminen varhaiskasvatuksessa on kirjattu myös varhaiskasvatustakiin
(Opetushallitus, 2018, s.19). Koivunen (2009, s.23) kertoo, ettei ole helppoa erottaa toisistaan,
mikä lapsen toiminnassa ilmentää lapsen ominaislaatua ja mikä kehityksellisiä vaikeuksia. Jos

tullaan siihen lopputulokseen, että lapsen kehitys edellyttää erityistä tukea, hänelle tulee antaa sitä (Koivunen, 2009, s.24).

6.4 Positiivinen pedagogiikka ja luontenvahvuudet

Leskisenoja (2019, s.12) kertoo positiivisen pedagogiikan kumpuavan positiivisen psykologian tieteestä. Hänen mukaansa positiivisen psykologian painotus on muun muassa myönteisyydessä, onnellisuudessa ja hyvinvoinnissa. Positiivisen psykologian tavoitteeksi on nostettu kukoistaminen, joka on onnellisuuden ja hyvinvoinnin huipputila (Leskisenoja, 2019, s.12). Kukoistamista edesauttavana asiana voidaan nähdä lapsen persoonaa vahvistava kasvatus (Mattila, 2011, s.99). Sen sijaan ongelmakeskeisyys ja puutteiden korjaaminen eivät ole olleet suotuisassa asemassa, kun yritetään lisätä ihmisen kukoistusta (Uusitalo-Malmivaara ja Vuorinen, 2017, s.11).

Leskisenoja (2019, s.29) nostaa esiin, että varhaiskasvatuslain (2018) linjaukset varhaiskasvatuksen tavoitteista ovat hyvin samankaltaisia positiivisen pedagogiikan tavoitteisiin nähden, esimerkiksi tavoitteet kehityksen ja hyvinvoinnin edistämisestä. Positiivinen pedagogiikka ja varhaiskasvatus siten täydentävät toisiaan ja positiivinen pedagogiikka auttaa varhaiskasvatuksen tavoitteiden saavuttamisessa. Varhaiskasvatus on otollinen paikka hyvinvoinnin edistämiseksi, sillä aikainen hyvinvoinnin ja vahvan luonteen rakentaminen auttavat ennaltaehkäisemään ongelmia jatkossa (Leskisenoja, 2019, s.31). Näiden tietojen valossa esitän positiivisen pedagogiikan menetelmien näyttäytyvän hyvänä keinona tukea lapsen persoonallisuuden kehittystä.

Uusitalo-Malmivaara ja Vuorinen (2017, s.19) kertovat hyvästä luonteesta, luontenvahvuuksista ja luonteenkasvatuksesta. Kuten olen aiemmin nostanut esiin, luonne on heidän mukaansa temperamentin ohella osa persoonallisuutta. Uusitalo-Malmivaara ja Vuorinen (2017, s.19) kuvaavat hyvän luonteen olevan moraalisesti arvostettu osa persoonaa, sekä ihmisen ajatuksissa, käytöksessä ja tunteissa ilmentyviä myönteisiä taitoja. Hyvään luonteeseen liitetään myös erilaisia hyveitä. Siinä missä temperamentti on synnynnäinen taipumus, luonteeseen vaikuttaa perimä, kasvatus ja kokemukset (Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen, 2017, s.19). Hyvän luonteen on osoitettu edesauttavan tyydyttävää ja onnellista elämää (Leskisenoja, 2019, s.129).

Uusitalo-Malmivaara ja Vuorinen (2017, s. 21&26) huomauttavat, että luonteenvahvuudet eivät ole sama asia kuin lahjakkuus tai persoonallisuudenpiirteet. Erona on, että luonteenvahvuuksia kehitetään ja opitaan, kun taas lahjakkuus ja piirteet ovat synnynnäisiä. He myös muistuttavat kaikilla lapsilla olevan luonteen vahvuuksia, joita aikuisen tulee sanallistaa ja tuoda tiedostetuksi. Tällöin myös aikuisen oma asenne ja suhde lapseen muuttuu (Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen, 2017, s.45). Leskisenojan (2019, s.129) mukaan luonteenvahvuuksien tunnistaminen edesauttaa merkityksellisyyden tuntemista. Luonteenvahvuuksiin voidaan tutustua jo pienten lasten kanssa, mutta silloin niitä ei tarvitse vielä hyödyntää tavoitteellisesti (Leskisenoja, 2019, s.129). Uusitalo-Malmivaara ja Vuorinen (2017, s.19) esittävät luonteenkasvatuksen olevan taitojen opettamista. Näitä taitoja voivat olla esimerkiksi rehellisyys ja itsehillintä. He painottavat jokaisen lapsen oikeutta luonteenkasvuun hyvässä ja turvallisessa ympäristössä. Keskeisessä asemassa on vuorovaikutus muiden ihmisten kanssa, sekä vahvistava palaute (Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen, 2017, s.21).

Mattila (2011, s.99) muistuttaa, että kasvatuksessa, hoidossa ja opetuksessa on tarkoitus vahvistaa lasta ja antaa hänelle keinoja selvitä elämän haasteista, myös persoonallisuutensa puolesta. Hänen mielestään on tärkeää hyväksyä lapsen persoona, sillä se vaikuttaa lapsen elämään monin tavoin, esimerkiksi lapsen omanarvontuntoon. Päin vastainen toiminta, kuten lapsen persoonan loukkaaminen ja pilkkaaminen, sen sijaan heikentävät lapsen omanarvontuntoa ja elämäniloa (Mattila, 2011, s.101–102). Näin ollen on siis tärkeää miettiä, millä tavoin lapsen persoonallisuutta ja sen ilmenemistä kommentoi. Myös persoonallisuuden positiivisiin puoliin on perusteltua kiinnittää huomiota.

7 Yhteenveto

Monet esiin tuomani asiat ovat tuttuja varhaiskasvatuksen kontekstissa työskentelevälle muutenkin. Persoonan kehitykseen ja sen tukemiseen vaikuttavat tekijät ovat pitkälti samoja kuin kokonaisvaltaisessa kehityksen tukemisessa. Haluan tutkielmallani herättää pohdintaa näistä asioista nimenomaan persoonallisuuden kehityksen tukemisen näkökulmasta. Tavoitteenani oli selvittää tekijöitä, jotka vaikuttavat persoonallisuuden kehitykseen varhaiskasvatuksessa ja miten kehitystä voidaan tukea. Lisäksi tavoitteeni oli lisätä tietoisuutta näistä asioista. Kokonaisuudessaan tutkimukseni tulokset liittyvät tiiviisti toisiinsa. Ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni tulokset nostavat esiin asioita, jotka vastaavat myös toiseen tutkimuskysymykseeni. Tämä on loogista, sillä tietääkseen, miten voidaan vaikuttaa persoonallisuuden kehityksen tukemiseen, täytyy tietää ensin, mitkä tekijät vaikuttavat kehitykseen.

Tutkimustulosteni perusteella yksi merkittävistä tekijöistä lapsen persoonallisuuden kehitykseen vaikuttamisessa on varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri. Toimintakulttuurin merkittävyys persoonallisuuden kehityksessä näyttäisi johtuvan siitä, että toimintakulttuuriin sisältyvät asiat ovat pääosassa laadukkaan varhaiskasvatuksen toteutuksessa. Tällaisia ovat esimerkiksi arvot, henkilöstön osaaminen ja toiminnan suunnittelu, toteutus ja arviointi. (Opetushallitus, 2018, s.28). Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri vaikuttaa siihen, kuinka lapsen kokonaisvaltaista kehitystä voidaan tukea. Tämän perusteella se vaikuttaa myös persoonallisuuden kehityksen tukemiseen. Toimintakulttuuriin sisältyen tarkastelin tutkielmassani myös kasvatusympäristöä persoonallisuuden kehitykseen vaikuttavana tekijänä. Ympäristö on perimän ohella tärkeä tekijä persoonallisuuden muodostumisessa. Kasvatusympäristö vaikuttaa temperamentin pysyvyyteen ja ilmenemiseen (Keltikangas-Järvinen, 2015, s. 180 & 117). Tutkimuksessani kävi ilmi, että ympäristön vaikutukset persoonallisuuden kehitykseen johtuvat nimenomaan lapseen kohdistuvista odotuksista, vaatimuksista ja palautteista. Nostin esiin myös sen, että lapsen piirteiden ja ympäristön odotusten yhdenmukaisuudella voidaan tukea lapsen tervettä kehitystä (Keltikangas-Järvinen, 2015, s.33). Tätä voidaan pitää tärkeänä löydöksenä, sillä varhaiskasvatuksessa tähän voidaan vaikuttaa tarkastelemalla henkilöstön lapsille kohdistettuja odotuksia. Tutkimuksessani nousi esiin myös erilaisten vaikuttamisen keinojen vaikutus lapsen persoonallisuuden kehitykseen. Tässä yhteydessä nousivat esiin sosiaaliset vaikuttamisen keinot (ks. Ojanen, 2019, s.111). Lapsen toimintaan vaikuttaessa on hyvä miettiä, vaikutetaanko toimintaan vai persoonallisuuteen. Tärkeässä asemassa on nimenomaan ohjata lasta arvostaen hänen persoonallisuuttaan, ei muokaten sitä (Mattila, 2011, s.23).

Edellä mainittujen tulosten perusteella toiminnan tarkastelu näyttäisi olevan erityisen merkittävää persoonallisuuden kehityksen näkökulmasta. Sekä toimintakulttuurissa, kasvatusympäristössä ja vaikuttamisen keinoissa, tärkeäksi näkökohdaksi nousee syyt toiminnan taustalla. Miksi toimimme kuten toimimme ja miksi haluan vaikuttaa lapsen toimintatapaan? Toimintatapojen tulee tukea lapsen oppimista ja kehitystä (Opetushallitus, 2018, s.29). Tämän perusteella lapsen edun tulee siis olla vastaus edellä mainittuihin kysymyksiin. Mikäli niin ei ole, on perusteltua miettiä toiminnan uudelleen suunnittelua. Toiminnan taustalla vaikuttavien syiden lisäksi on tärkeää miettiä, miten toimintaa toteutetaan. Kasvatuksellinen tapa toimia on usein ratkaisevassa asemassa. Tästä päästäänkin toisen tutkimuskysymyksen tuloksiin.

Persoonallisuuden kehityksen tukemisen näkökulmasta nousi esiin persoonallisuuden, erityisesti temperamentin, huomioon ottaminen varhaiskasvatuksessa. Huomasin, että tähän voi olla monenlaisia lähestymistapoja, mutta kaikki niistä eivät tue persoonallisuuden kehitystä. Esimerkiksi lasten jakaminen temperamentin mukaan näyttäisi olevan hyödyttömiä persoonallisuuden kehityksen tukemisessa, päinvastoin jopa vauriollista lapsen kehitykselle (Keltikangas-Järvinen & Mullola, 2014, s.142). Ongelmallista kuitenkin on, ettei vielä ole selvitetty, millaista pedagogiikkaa millekin temperamentille tulisi tarjota (Keltikangas-Järvinen & Mullola, 2014, s.148). Nostin esiin myös havainnoinnin tärkeyden persoonallisuuden kehityksen tukemisessa. Edellä mainittu persoonallisuuden huomiointikin edellyttää havainnointia, jotta tiedetään, millainen persoonallisuus lapsella on. Havainnointia voidaankin pitää kehityksen tukemisen edellytyksenä (Opetushallitus, 2018, s.102). Lasten tunteminen auttaa toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa, sekä mahdollisiin ongelmakohtiin puuttumisessa. Tätä kautta voidaan myös paremmin tukea lapsen kehitystä.

Persoonallisuuden kehityksen tukemisen näkökulmasta positiivisen pedagogiikan keinot ja luonnekasvatus voidaan nähdä hyödyllisinä toimintatapoina. Luonteenvahvuuksia voidaan opettaa (Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen, 2017, s.45). Tämän tiedon valossa jokaisella on mahdollisuus hyötyä luonnekasvatuksesta, omista synnynnäisistä taipumuksistaan huolimatta. Luonteenkasvatus myös keskittyy yksilön positiivisiin puoliin ja vahvuuksien tiedostamiseen. Tämä voidaan nähdä antavan lapselle kokemuksen hänen persoonallisuutensa hyväksymisestä. Hyväksyntä auttaa lapsen omanarvontunnon muodostuksessa, toisin kuin persoonallisuuden halventaminen (Mattila, 2011, s. 101–102). Nimenomaan hyväksynnän näkökulmasta positiivisen pedagogiikan keinot näyttäytyvät erinomaisina keinoina tukea persoonallisuuden kehitystä.

Tutkimukseni yhtenä löydöksenä voidaan pitää myös varhaiskasvatuksen henkilöstön ja lasten välisen vuorovaikutuksen merkitystä. Persoonallisuuden kehitystä näyttäisi tukevan myönteinen vuorovaikutus. Erityisen merkittävää on lapsen arvostava kohtaaminen ja hyväksynnän osoittaminen (Mattila, 2011, s.99). Lapsen persoonallisuuden on todettu vaikuttavan aikuisen ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen (mm. Yoleri, 2016). Tämän tiedon valossa on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, kuinka suhtautuu erilaisiin lapsiin. Lisäksi henkilöstön tulee huolehtia, ettei yksikään lapsi jää huomiotta. Lasten kanssa työskennellessä on myös huomioitava oma persoonallisuus, sillä se vaikuttaa lapsen persoonallisuuden ohella myös vuorovaikutuksen laatuun.

8 Pohdinta

Tulevana varhaiskasvatuksen opettajana on mielestäni tärkeää tiedostaa yksilön persoonallisuuden vaikuttavat tekijät. Jokaisella yksilöllä on omat geneettiset taipumuksensa, jotka vaikuttavat jokapäiväiseen elämään. Kaikki eivät yksinkertaisesti voi sopia samaan muottiin, eikä niin tarvitsekaan olla. Tämä ei päde pelkästään lapsiin, vaan kaikkiin kohtaamiimme ihmisiin. Tutkimuksessani esiintyneiden tulosten perusteella haluan muistuttaa lasten kanssa työtään tekeviä, että jokainen lapsi on omanlaisensa persoona omilla synnynnäisillä taipumuksillaan. Tutkimuksessani nousee esiin se ajatus, että aikuisen ei tule muokata lapsen persoonallisuutta, vaan antaa hänelle välineitä toimia yhteiskuntaan sopivalla tavalla itseään toteuttaen. Kaikki lapset ovat yhtä arvokkaita, ja pitämällä tämän perimmäisenä asenteena, ollaan voiton puolella (Matti, 2011, s.99).

Leskisenoja (2019, s.21) muistuttaa, että lapsen hyvinvoinnin ja tasa-arvoisen kehityksen pohja luodaan jo varhaiskasvatuksen aikana. Lisäksi varhaiskasvatuksen vaikutukset ovat pitkäkestoisia (Leskisenoja, 2019, s.21). Tämä ajatustapa korostaa varhaiskasvatuksen vaikutusmahdollisuuksia. Jotta varhaiskasvatuksessa voitaisiin tukea mahdollisimman hyvin ja monipuolisesti lapsen kehitystä, tarvitaan myös mahdollisimman monipuolista tietoa siitä. Tutkimuksessani esiin nousseista asioista olisi varmasti hyötyä varhaiskasvatuksen arjessa. Erilaiset koulutukset esimerkiksi voisivat auttaa siinä, että varhaiskasvatuksen henkilökunta saisi enemmän tietoa lapsen persoonallisuuden kehityksestä. Kuten tutkimuksessani, myös koulutuksessa voitaisiin tuoda esiin persoonallisuuden tasoja, persoonallisuuden kehitykseen vaikuttavia tekijöitä ja kehityksen tukemisen osa-alueita. Vasussa (2018, s.23) nostetaan esiin identiteetin muodostuksen ohjaaminen. Identiteettiä pidetään persoonallisuuden kokoavana tasona (Fadjukoff, 2009, s. 147), jonka takia koulutus identiteetin tukemisesta voisi sisältää myös persoonallisuuden tukemisen keinoja. Identiteetin näkökulmasta saataisiin lisättyä tietoa persoonallisuuden kehityksestä vasun tavoitteiden mukaisesti.

Tutkimusprosessin alussa hankalinta oli rajata aihe. Tiesin, että haluan perehtyä lapsen persoonallisuuteen jollakin tavalla, mutta aiheen laajuus antoi yllättävän monia kiinnostavia näkökulmia. Tutkimusta työstäessä pohdin välillä, olisiko tutkimus pitänyt rajata käsittelemään persoonallisuutta ylipäättään; siihen vaikuttavia tekijöitä ja sen tukemista. Lähdemateriaaliin perehtyminen juuri persoonallisuuden kehityksen näkökulmasta tuotti hieman hankaluuksia, koska persoonallisuutta pidetään niin pysyvänä asiana. Päädyin kuitenkin pitämään rajauksen alkuperäisenä, eli keskityin sen kehitykseen vaikuttaviin asioihin ja sen tukemiseen. Päätökseni

sisällyttää kehitys osaksi tutkimustani johtui osaksi siitä, etten halunnut lisätä mielikuvaa siitä, että persoonallisuus on täysin pysyvä. Ajatus syntymästä asti samanlaisena pysyvistä persoonallisuudesta antaa persoonallisuuden merkitykselle suuren painoarvon. Haluan myös korostaa sitä, että ihminen ei ole pelkästään hänen persoonallisuutensa. Persoonallisuuden ja temperamentin mukaan ei tule tehdä omia johtopäätöksiä muihin ominaisuuksiin, tai määrittää lasta pelkästään sen mukaan tietynlaiseksi. Osittain samoista syistä halusin rajata tutkimukseni ulkopuolelle jaottelun helppoon, hitaasi lämpenevään ja vaikeaan temperamenttiin. En nähnyt aiheeni kannalta tärkeäksi liittää tätä jaottelua mukaan. En halunnut, että jaottelu virheellisesti siirtyisi ulottumaan lasten jaotteluun helpoiksi ja hankaliksi. Näin siis vaarana sen, että termit irtoaisivat kontekstistaan ja tulisivat vahingossa väärinymmärretyksi.

Tutkimuksen tekemisessä hankalinta oli löytää tarkkaa tietoa, sillä tästä aiheesta ei löydy juurikaan tutkimuksia eikä kirjallisuutta. Aihe ei näytä olevan kovin tunnistettu ja täten myöskään huomioitu varhaiskasvatuksessa. Ihmettelen, miten esimerkiksi temperamentin huomioimisesta lapsen kasvatuksessa on niin vaikea löytää tietoa, vaikka Thomasin ja Chessin teorian mukaisetkin temperamenttipiirteet on alun perin havaittu lapsilla. Suurin osa löytämästäni kirjallisuudesta persoonallisuudesta keskittyi aikuisikään. Persoonallisuudesta kertovaa materiaalia löytyi myös erilaisiin häiriöihin liittyen. Heti tutkimukseni alussa kiinnitin huomioni siihen, ettei persoonallisuudesta puhuta varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) eikä esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014). Sen sijaan identiteetin kehityksen tukemisesta mainitaan molemmissa asiakirjoissa. Jatkoa ajatellen voisi olla antoisaa perehtyä myös identiteetin näkökulmasta aihealueeseen. En kuitenkaan näe, että tässä vaiheessa olisi ollut tarpeellista selvittää pelkästään identiteetin tukemisen keinoja nykyisten kysymysteni sijaan. Koen, ettei sillä tavoiteta tutkimuksessani esiin tuotuja asioita samalla tavalla. Identiteetti ei ole koko persoonallisuus. Lisäksi sanaa identiteetti käytetään eri yhteyksissä, kuten sanoissa kulttuuri-identiteetti ja kieli-identiteetti, joka saattaisi tuoda oman haasteensa.

Uskon yllä mainitun aiheeni kriittisen tarkastelun parantaneen myös tutkielman luotettavuutta. Olen läpi prosessin perehtynyt asioihin samalla kriittisellä otteella ja mahdollisimman objektiivisesti. Olen tavoitellut luotettavuutta myös kertomalla monipuolisesti eri näkökulmia aiheeni määrittelyssä. Lähdemateriaalini oli tuoretta, pääosin kymmenen viimeisen vuoden sisällä kirjoitettua. Osa teorioista on hyvin vanhoja, esimerkiksi McAdamsin ja Thomasin ja Chessin teorialat kumpuavat 1800-luvulta. Heidän teoriasensa nousevat kuitenkin esiin vielä tämänkin päivän kirjallisuudessa. Uskon, että alan tärkeisiin teoreetikoihin viitattaessa myös luotettavuus paranee.

Tutkimuksessani nousi esiin opettajan persoonallisuuden vaikutus lapsen kanssa tapahtuvaan vuorovaikutukseen. Tämä on noussut esiin myös Opettaja -lehdessä Niemisen (2019) kirjoittamassa artikkelissa. Lehdessä Nieminen kertoo introvertista, eli sisäänpäin suuntautuneesta opettajasta, joka on kääntänyt piirteensä vahvuudeksi työssään. Kyseinen opettaja kokee ymmärtävänsä erilaisia lapsia ja voivansa tukea heitä paremmin (Nieminen, 2019, s.17–18). Nämä huomiot herättivät kiinnostukseni tarkastella persoonallisuutta myös varhaiskasvatuksen henkilöstön näkökulmasta. Persoonallisuuden vaikutusta varhaiskasvatuksen opettajan työhön olisikin kiinnostavaa tutkia enemmän. Tämän tutkielman pohjalta voisi jatkaa tarkastelua opettajan näkökulmasta pro gradu -tutkielmassa. Tutkimuksen kohteena voisi esimerkiksi olla, miten opettajan persoonallisuus vaikuttaa lapsen persoonallisuuden huomioimiseen ja sen tukemiseen.

Lähteet

Ahonen, L. (2017). *Vasun käyttöopas*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Fadjukoff, P. (2009). Identiteetti persoonallisuuden kokoavana rakenteena. Teoksessa Metsäpelto, R-L. & Feldt, T. (toim.) *Meitä on moneksi – Persoonallisuuden psykologiset piirteet* (s. 147–159). Jyväskylä: PS-kustannus.

Johnson, R. R. (2007). Self-Fulfilling Prophecy. *Law & Order*, 55(10), 20-20,23. Haettu osoitteesta: <https://search.proquest.com/docview/197236778?accountid=13031>

Karila, K., Lipponen, L. & Pyhältö, K. (2013). Yhteenvedoa: Siirtymät varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja perusopetuksen haasteena. Teoksessa Karila, K., Lipponen, L. & Pyhältö, K. (toim.) *Päiväkodista peruskouluun. Siirtymät varhaiskasvatuksen, esi- ja alkuopetuksen rajapinnoilla*. Raportit ja selvitykset 2013: 17. Opetushallitus. Haettu osoitteesta: https://www.researchgate.net/profile/Laura_Rantavuori2/publication/277137746_Kasvatustutkimuslaitokset_kohtaavat_Joustava_esi- ja_alkuopetus_opettajien_yhteisen_oppimisen_haasteena/links/5562d7cd08ae8c0cab333a60/Kasvatustutkimuslaitokset-kohtaavat-Joustava-esi-ja-alkuopetus-opettajien-yhteisen-oppimisen-haasteena.pdf#page=17

Keltikangas-Järvinen, L. (2009). Temperamentti – Persoonallisuuden biologinen selkäranka. Teoksessa Metsäpelto, R-L. & Feldt, T. (toim.) *Meitä on moneksi – Persoonallisuuden psykologiset piirteet* (s. 40–57). Jyväskylä: PS-kustannus.

Keltikangas-Järvinen, L. (2015). *Temperamentti: Ihmisen yksilöllisyys* (5. p.). Helsinki: WSOY.

Keltikangas-Järvinen, L. & Mullola, S. 2014. *Maailman paras koulu?* Helsinki: WSOY.

Kiviniemi, K. (2018). Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Valli, R. & Aaltola, J. (2018). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (5., uudistettu ja täydennetty painos.). Jyväskylä: PS-kustannus.

- Koivunen, P.-L. (2009). *Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Koivunen, P.-L. & Lehtinen, T. (2016). *Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajalle*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kronqvist, E.-L. (2017). Varhaispedagogiikan kehityopsykologinen perusta. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja* (s.8–27). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Leskisenoja, E. (2019). *Positiivinen pedagogiikka varhaiskasvatuksessa: Toteuta käytännössä*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Martin, J. & Bickhard, M. (2013). Introducing persons and the psychology of personhood. Teoksessa Martin, J. & Bickhard, M. (toim.) *The Psychology of Personhood*. New York: Cambridge University Press. Haettu osoitteesta: <http://pc124152.oulu.fi:8080/login?url=>
- Mattila, K. (2011). *Lapsen vahvistava kohtaaminen*. Juva: PS-kustannus.
- McAdams, D.P. (2006) *The role of narrative in personality psychology today. Narrative Inquiry*, 16 (s.11–18). Haettu osoitteesta: <https://doi.org/10.1075/ni.16.1.04mca>
- McAdams, D.P. & Adler, J.M. (2014). *How Does Personality Develop?* Teoksessa Mroczek, D. K. & Little, T. D. *Handbook of Personality Development* (s.469–492). New York: Psychology Press. Haettu osoitteesta: <https://doi.org/10.4324/9781315805610.ch11>
- Metsäpelto, R.-L. & Feldt, T. (2009). Persoonallisuuden käsite psykologiassa. Teoksessa Metsäpelto, R.-L. & Feldt, T. (toim.) *Meitä on moneksi – Persoonallisuuden psykologiset piirteet* (s. 9–24). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Metsäpelto, R.-L. & Rantanen, J. (2009). Persoonallisuuden piirteet ihmisten samanlaisuuden ja erilaisuuden kuvaajina. Teoksessa Metsäpelto, R.-L. & Feldt, T. (toim.) *Meitä on moneksi: Persoonallisuuden psykologiset perusteet* (s. 58–73). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Nieminen, A.-S. (2019). *Opettajan oivallus – voin olla introvertti*. Opettaja. 114(16), s.16-19.

- Nolen-Hoeksema, S., Fredrickson, B. L., Loftus, G. R. & Lutz, C. (2014). *Atkinson & Hilgard's introduction to psychology*. Andover: Cengage Learning cop.
- Nurmi, J-E, Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. (2014). *Ihmi-
sen psykologinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ojanen, M. (2019). *Voiko persoonallisuus muuttua?* Jyväskylä: PS-kustannus.
- Opetushallitus. (2014). *Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. Haettu osoitteesta:
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Opetushallitus. (2018). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet*. Haettu osoitteesta:
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf
- Paalasmaa, J. (2011). Steinerkoulun käytännöt. Teoksessa Paalasmaa, J. (toim). *Lapsesta käsin. Kasvatuksen ja opetuksen vaihtoehtoja*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Pihlakoski, L. & Rintahaka, P. (2016). Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö (ADHD). Teoksessa Kumpulainen, K., Aronen, E., Ebeling, H., Laukkanen, E., Marttunen, M., Puura, K., . . . Aalberg, V. *Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria*. Helsinki: Duodecim.
- Pudas, J. (2014). *Tasapainoisen persoonallisuuden kehitystä tukeva kasvatus varhaislapsuudessa*. Pro gradu -tutkielma, Oulun yliopisto. Haettu osoitteesta:
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-201412052106>
- Rudasill, K. M., & Rimm-Kaufman, S. E. (2009). *Teacher–child relationship quality: The roles of child temperament and teacher–child interactions*. Haettu osoitteesta: <https://doi-org.pc124152.oulu.fi:9443/10.1016/j.ecresq.2008.12.003>
- Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Opetusjulkaisu: 62. Julkisjohtaminen: 4. Vaasa: Vaasan yliopisto.

- Shiner, R.L. (2014). Temperament and Personality in Childhood. Teoksessa Mroczek, D. K. & Little, T. D. *Handbook of Personality Development* (s.213-230). New York: Psychology Press. Haettu osoitteesta: <https://doi.org/10.4324/9781315805610.ch11>
- Sinkkonen, J. (2008). *Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun*. Juva: WSOY
- Strandholm, T. & Marttunen, M. (2016). Persoonallisuushäiriöt. Teoksessa Kumpulainen, K., Aronen, E., Ebeling, H., Laukkanen, E., Marttunen, M., Puura, K., . . . Aalberg, V. *Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria*. Helsinki: Duodecim.
- Tolvanen, P. (2018). *Nyt se on tutkittu: Työelämä suosii sosiaalisia ihmisiä – he sekä työllistyvät paremmin että ansaitsevat enemmän*. Yle. Haettu osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-10084634>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Uusitalo-Malmivaara, L. & Vuorinen, K. (2017). *Huomaa hyvä! Näin ohjaat lasta ja nuorta löytämään luontevahvuutensa*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Varhaiskasvatuslaki* 540/2018. Haettu osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>
- Vierikko, E. (2009). Geneettisten ja ympäristötekijöiden vaikutus persoonallisuuteen. Teoksessa Metsäpelto, R-L. & Feldt, T. (toim.) *Meitä on moneksi: Persoonallisuuden psykologiset perusteet* (s. 25–39). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Yoleri, S. (2018). Examining the association between burnout and temperament and character traits of preschool teachers. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 13(2), 436-447. Haettu osoitteesta: <https://search.proquest.com/docview/2101593281?accountid=13031>